VASILE PÂRVAN

UN VECHIU MONUMENT

DE

LIMBĂ LITERARĂ ROMÂNEASCĂ

(1639—1668)

(Extras din „Convorbiri literare", anul XXXVIII)

BUCUREȘTI

Atelierele grafice I. V. SOCECU, strada Berzei, 59

1904

Un vechiu monument de limbă literară românească

DE ACELAŞ AUTOR:

— **Câte-va date nouă cu privire la familia Cuza**, extras din *Convorbiri literare*, anul XXXVIII —, Bucureşti, Socec, 1904, 15 pag. in-8⁰. — Preţul 50 bani.

— **Alexăndrei Vodă şi Bogdan Vodă** —, Şepte ani din istoria Moldovei (1449—1455) —, Bucureşti, „Minerva", 1904, 128 pag. in-8⁰. — Preţul 2 lei.

VASILE PÂRVAN

UN VECHIU MONUMENT

DE

LIMBĂ LITERARĂ ROMÂNEASCĂ

(1639—1668)

(Extras din „Convorbiri literare“, anul XXXVIII)

BUCUREŞTI
ATELIERELE GRAFICE I. V. SOCECŬ, STRADA BERZEI No. 59
1904

I

La 17 Martie 1639, în Sâmbăta Sfântului Alexie, jupâneasa [1]) Sofronia, soția logofătului Pătrașco Ciogolea adormi întru Domnul la moșia feciorului ei Constantin, în satul Calafendești din Sudul Bucovinei de astăzi [2]).

În casa Logofătului se afla pe această vreme, chemat din Ardeal, un dascăl de slovenie, diiacul Toader, căruia îi era încredințată instruirea nepoților lui Pătrașco Ciogolea, după ce mai înnainte îi fusese desigur încredințată aceea a fiilor [3]). Când fu dară înmormântarea Cneaghinei, dascălul Toader, în loc de a lăsa să i se citească cuvenita rugăciune din Molitvennic, erezù mai vrednic pentru dînsul ca și pentru stăpâni lui, să compue el însuși un cuvânt de îngropare așa precât puterile și cunoștințele il ajutau.

Toader alcătui *Cuvântul*, îl scrise frumos [4]) — precum se și cuvenea unui diiac vestit ca dînsul, — și la urmă arătă într'o însemnare de câteva rânduri rostul compunerii sale: «Această cuvântare [5]) a scris-o Toader dascalul, fiind fost în

---

1) Кнѣгынѣ.

2) Cf. doc. orig. perg. 36/XLIII din *Bibl. Acad. Rom.*

3) V. Iorga, *Doc. românești din Arhivele Bistriței,* București, 1899 și 1900, — I, LXX, p. 53—54 și II, p. XV.

4) Vezi-l în *Bibl. Acad. Rom.*, Mss. 167, f. 1—5.

5) Повѣсть.

satul Calafendeşti, când a murit jupâneasa Sofroniia Ciogoloae, — la anul 7147 [1639], luna Martie în 17 zile, Sâmbătă, la Sfântul Alexie» [1]). Însemnarea era scrisă în limba literară a vremii, cea slavonă. *Cuvântul* însă, alcătuit pe româneşte spre înţelesul tuturora, rămase astfel. Norocul făcù să ajungă până la noi încercarea lui Toader, şi, într'a treia sută de ani de când fusese ţinut, să vadă şi el lumina tiparului [2]).

Nu vom studia acest manuscript al dascălului Toader decât din punct de vedere istorico-literar, lăsând studiul filologic acelora ce-s mai pregătiţi pentru astfel de cercetări.

Căutând textele vechi de slujbă bisericească şi orânduiri religioase, — rituale —, ne-am încredinţat că, în discursul ce-l vom vedea în curând, inspiraţia e bisericească: autorul pleacă dela rugăciunea pentru morţi aflată în Molitvennicul vremii; dar alcătuirea *Cuvântului* e originală şi aparţine autorului. Întru cât inspiraţia pomenită e mai mult ori mai puţin liberă, aceasta o vom afla îndată prin alăturările părţilor ce se aseamănă mai mult în discurs şi în Molitvennic [3]). Destul atâta, că nicăeri, în slavoneşte sau în româneşte, nu se află închegată o compunere asemănătoare în întregul ei cu a dascălului Toader.

Catalogarea manuscriselor româneşti dela *Academia Română* ne-a dat fericitul prilej ca, într'un foarte urît miscellaneu bisericesc de origină ardeleană, din secolul al XVII-lea, să găsim o copie a discursului nostru. Că e o copie după textul de faţă al acestui *Cuvânt*, se vede nu numai din perfecta asemănare a cuprinsului, dar până şi din imitarea ortografiei caracteristice primei jumătăţi a secolului al XVII-lea, decând e originalul, într'un text din a doua jumătate a secolului, când acele particularităţi ortografice nu mai existau [4]).

---

[1]) Mss. 167, *l. c.* f. 5 v.

[2]) Vezi descrierea m-sului la Bianu, *Catalogul manuscriselor româneşti din Bibl. Acad. Rom.*, Buc. 1899—1904, I, p. 375. Traducerea de acolo a însemnării slavone a dascălului Toader nu mi s'a părut destul de explicită.

[3]) V. *Molitvennicul* tipărit la Iaşi la 1681 (Cf. Bianu-Hodoş, *Bibliografia rom. veche*, I, p. 237 şi urm. No. 72: cel dintăiu *în româneşte.*)

[4]) Ms. 279 din *Bibl. Acad. Rom.* Cf. I. Bianu, *Catalogul manuscriselor*, I, p. 624—5.

Aflarea acestei copii dovedeşte trei lucruri: 1. Copia ardeleană din 1668 [1]) e după textul moldovean—românesc—dela 1639; 2. Dacă e aşa, înseamnă — aproape cu siguranţă — că nu există şi un original slavon care răspândindu-se ar fi dat naştere la traduceri şi prelucrări măcar cât de cât diferite de originalul românesc al dascălului Toader; 3. Copia ardeleană fiind după un original moldovean, se adeveresc şi prin aceasta, încă odată, relaţiile strânse ce existau intre cele două ţări care făceau între ele schimburi nu numai pe tărâmul economic, dar şi pe cel cultural. Moldova înfloritoare încă în această vreme prin şcolile ei de slovenie şi de scriere, are tocmai acum un mitropolit ca Varlaam, prin stăruinţa căruia Vasile Lupu fondează şcoala din Iaşi [2]).

Cuvântul lui Toader nu-i desigur un monument literar extraordinar de vechiu; dar atunci când urmele de limba românească de numai câteva decenii înnainte sânt atâta de preţuite [3]) — şi cu dreptate —, fie chiar dacă nu-s decât simple însemnări de câteva cuvinte, sau mici documente cu întăriri ori socoteli stereotipe şi seci, — cu cât mai mult va fi preţios un monument de limbă literară de 3—4 decenii mai târziu — *Cuvântul* Dascălului —, unde gândul se ridică mai presus de mizeriile zilnice ale vieţii şi de vorbele ce exprimă aceste mizerii şi îmbracă haine minunate, găsite şi ele ce-i dreptul în graiul ales şi figurat al strămoşilor, dar, neînchegate încă puternic şi îndrăzneţ de cineva, aşa precum au fost mai târziu de acel admirabil alcătuitor de stihuri, Dosoftei Mitropolitul [4]).

---

[1]) Въ лѣт҃ ҂зрба, мс҃ца май д҃. Пис въ сѫбот҃. Се се ціне. Msul a fost găsit de Papiu Ilarian la 1856.

[2]) Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688*, Buc. 1904, p. 147.

[3]) Idem, *Ibidem*, p. 109 şi urm. Cel mai vechiu monument de limbă românească e doc. din 1521, publicat de d. N. Iorga, în vol. XI din *Colecţia Hurmuzachi*, p. 843, nota 1. Studiu asupra lui, de Sulică, In *Gazeta Transilvaniei* de acum trei ani.

[4]) Pentru româneasca dela începutul veacului al XVII-lea, v. Iorga *o. c.*, p. 115 sqq.

Căci, trebue să ţinem seamă că epoca Movileştilor e o vreme de conservatism, întrucât priveşte domnia limbei slavone [1]. «În Moldova nu s'a văzut nici un act domnesc de danie sau judecată scris în româneşte până pe vremea lui Stefan Tomşa, adică în al II-lea deceniu al veacului XVII-lea», pe când în Ţara-Românească acest lucru se începuse încă de pe vremea lui Simion Movilă — (1601—2) [2].

Cronograful lui Mihail Moxalie e în adevăr, şi el, pe alocurea, o încercare *literară*, şi nu numai o simplă traducere, dar nu-i decât cu două decenii înnaintea *Cuvântului* lui Toader [3]. Cât priveşte vechile texte româneşti ale veacului al XVI-lea, ele îşi au netăgăduita lor însemnătate filologică, — înţeleg linguistică —: a le privi ca monumente curat literare nu cred însă că s'ar putea cu izbândă face. Totuşi a se zice discursului ce-l publicăm că e *cel mai vechiu* monument de limbă literară, ar fi pe de o parte pretenţios, iar pe de alta cam nepotrivit: căci ce-s oare, *în sens larg*, unele traduceri din secolul al XVI-lea decât monumente literare? Ar fi de ajuns să amintim traducerile copiate de popa Grigore din Măhaciu [4], şi scrise de un vechiu anonim, care având înnainte texte slave bisericeşti, — ortodoxe ori bogomilice —, le alcătui pe româneşte ţinând desigur seamă şi de legendele orale ce circulau în popor [5]. Şi apoi cine ştie de nu se găsesc şi alte monumente.

Rămâne dar că prin originalitatea inspiraţiei sale *Cuvântul* lui Toader trebue să fie socotit *printre cele mai vechi*

---

[1] Pentru începuturile de scriere românească în Principate, v. Iorga. *Documente nouă în mare parte româneşti, relative la Petru Schiopul şi Mihai Viteazul*, în *An. Ac. Rom.*, II, XX, p. 435 şi urm., şi *Ist. lit. relig.*, p. 106 şi urm.

[2] Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 121.

[3] V. un studiu şi textul în Hasdeu, *Cuvente den Bătrâni*, Buc. 1878, I, p. 339 sqq. Cf. Iorga, *o. c.* p. 128—30.

[4] Hasdeu, *Cuvente den Bătrâni*, Buc. 1879, II, p. 1—42 studiul; p. 43 şi urm. *legenda Duminecii*; apoi p. 247 sqq. Cf. Iorga, *o. c.* p. 44.

[5] Cf. Hasdeu, *loc. cit.*: p. 1 cu p. 247—8. V. pe pag. 248 şi urm. studiul introductiv al d-lui Hasdeu asupra textelor bogomilice şi a rolului popei Grigorie, şi apoi textele pe pp. 284 şi urm. Cf. p. 388.

monumente de limbă literară românească și deci ca una dintre cele mai prețioase contribuții documentare la istoria desvoltării limbei noastre literare.

Având în vedere aceste considerații, am putea trece la însăși discursul ce ne interesează. Dar mai înnainte de aceasta se impune să vedem cine l-a scris și să încercăm a schița în câteva trăsături măcar — documentele puține ce le avem în această privință nu ne îngădue mai mult —, personalitatea modestă, dar pentru noi interesantă, a dascălului de slovenie Toader.

II

Se schimbau mereu în veacul dinnaintea celui al XVII-lea episcopii moldoveni și ardeleni între dînșii, după împrejurările vremii, însă mai ales după placul Domnilor [1]. Dar pe lângă acèste legături ce aduceau idei nouă încoace și încolo, mai erau și altele. Erau mai întăiu acele legături pornite din străvechi timpuri pe calea căutărilor de locuri întinse la început, pe calea comerțului și a emigrărilor silnice mai pe urmă. Prin pasurile Carpaților moldovenii treceau și păstorii veacurilor de mai înnainte ducându-și turmele până la Bug, și reformații husiți alungați de craii Ungariei din secolul al XV-lea, și Sașii întemeietori de așezări bine organizate, și Românii aduși de nevoi încoace și încolo și, mai ales, negustorii bistrițeni, brașoveni și bârseni. Și alături cu aceștia toți, episcopi, emigranți, negustori, și prin ei, fără știrea și fără vrerea lor, treceau ideile de cultură dintr'o țară într'alta. Iar schimbul intens dintre Ardeal și Moldova aducea acea asemănare, ce apoi a fost așa de surprinzătoare, a graiurilor din cele două țări, până în ziua de astăzi [2].

Și când, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cultura slavonă decăzù mai ales la sudul și estul Carpaților, de dincolo de Munți se cerură în Moldova și Țara Românească,

---

[1] Iorga, *Ist. lit. relig.*, p. 85.
[2] Cf. Idem, *ibidem*, p. 83 și *passim*.

pentru preoţi, cărţi slavone. Statul continuă a susţine limba slavonă întrebuinţând-o mai ales în Moldova cu multă scumpătate în paguba celei româneşti, «dar în cunoaşterea, răspândirea şi întrebuinţarea» ei «se vedea dela o bucată de vreme o necontenită slăbire şi decădere». «Se mântuise vremea când frumoase manuscripte făcute în Moldova se trimeteau de Ştefan-cel-Mare şi Petru Rareş până la Atos» [1]).

Iată de ce, prin cele dintăi decenii ale veacului al XVII-lea logofătul Pătraşco Ciogolea, el însuşi un cărturar, condus de pildele părinţilor, prietenilor săi boeri şi ale Domnilor din ţările noastre, gândindu-se să-şi facă copiii cărturari, porni căutarea unui *dascăl* în Ardeal. Moldova nu mai era ce fusese, cu toate că tot mai avea pe ici pe colo buni caligrafi, păstrători ai tradiţiei celei bune: Ţara-Românească nici cu atâta nu se mai putea mândri [2]).

«Toader Diiacul», precum se vede din puţinul ce ne-a rămas dela el [3]), cunoştea şi limba slavonă şi era şi un bun caligraf: tocmai ce era de nevoie pentru slujba de «dascăl» adică de învăţător. Toader nu era târgoveţ. El îşi avea umila lui gospodărie în satul Feldra [4]) pe Someş, cale de câteva ceasuri pe jos de oraşul Bistriţa şi alăturea de drumul mare ce mergea dela Bistriţa la Suceava [5]). Când era nevoie de dînsul, trimeteau la Feldra şi-l chemau. Probabil într'o călătorie la Bistriţa — unde boerii moldoveni mergeau foarte des în timp de pace, dar mai ales in vremuri grele [6]) — Pătraşco

---

[1]) Idem, *ibidem*, p. 99 şi urm.

[2]) P. 106. Pildele de educaţie cărturărească a copiilor de boeri şi Domni nu lipseau acum în al XVII-lea veac. Deja din secolul precedent, începând cu Alexandru Lăpuşneanu şi Petru Schiopul, aceste pilde începuseră a se înmulţi. Iorga, *o. c.* p. 103—4.

[3]) Cele dintăiu cinci foi din Ms 167 din *Bibl. Acad. Rom.*

[4]) Iorga, *Doc. rom. din Arch. Bistr.*, I, p. 53—4.

[5]) V. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1857, p. 466, şi harta dela sfârşit.

[6]) Încă din secolul al XV-lea Bistriţa era un loc de refugiu pentru boerii şi neguştorii moldoveni în timp de primejdie. În copiile de doc. ardelene din *Bibl. Acad. Rom.* avem din 1493 o missivă a regelui Vladislav al Unga-

Ciogolea, aflând de dînsul, îl luă în Moldova să-i învețe carte copiii Constantin, Pătrașco și Miron. Când aceștia ajunseră oameni *în-tot-locul*, Toader se rugă de stăpânul său să-l lase să se întoarcă acasă [1]). Cu darurile Logofătului, dascălul își mai crescù avutul și, cu ce va mai fi câștigat la biserica din sat, el își va fi trăit mulțămitor, de azi pe mâne, traiul lui de om simplu, cu boii lui și plugul lui în zilele de lucru și cu cărțile sfinte în zilele de sărbătoare.

Destul că pela 1635—37 [2]) logofătul Pătrașco avù iar nevoie de dascălul Toader. Fiindcă însă acesta nu putea pornì de capul său, ci ținea cu satul de Bistrița, trebuia că de aici să capete voea de a pleca. S'ar fi putut apoi ca prin cunoștințele sale să fi adus oarecari servicii și Consiliului municipal al Cetății. Logofătul, sau cum iscălește el, «*vel*-logofătul» [3]) Pătrașco Ciogolea scrise dar Bistrițenilor să-i trimeată pe Toader Diiacul «den Felder»:

«*Eto az* Pătrașco Ciogolea Vel-Logofet scriem pacea și

---

riei, prin care poruncește Voevozilor și Vice-Voivozilor Ardealului să vegheze la siguranța acelor «barones ac nobiles et mercatores partium terrae Moldaviae» cari «semper tempore incursus Thurcorum res et bona ipsorum in eam civitatem nostram Bistriciensem importare et apud ipsos cives nostros reponere et locare soliti fuerint», pentru ca nu cumva Moldovenii să piardă acest obiceiu aducător de multe venituri cetății Bistrița. De altfel cf. Iorga, *Doc. Bistr.*, I, Prefața, unde se află expuse în întregul lor relațiile Bistriței cu Moldova, începând cu ultimii ani ai secolului XIV-lea și până la sfârșitul secolului al XVII-lea. Numai din expuneri de felul acesteia a d-lui Iorga se pot vedea lămurit schimburile intense de puteri materiale și sufletești și viața adevărată și completă ce se poate reînvia din frânturile de răvașe și acte vechi ale Arhivelor de peste Munți, ca și de aici.

[1]) Așa reese lucrul din scrisoarea logofătului Pătrașco, în Iorga, *Doc. Bistr.* I, p. 53—4, No. LXX. Cf. idem, *ibidem*, II, p. XV, nota LXX.

[2]) Aceasta e data cea mai probabilă, admisă de d. Iorga, în *o. c.* II, p. XV, nota LXX.

[3]) Nu am întâlnit nici un document în care să se afle Pătrașco Ciogolea ca *Vel*-logofăt. Această demnitate, cea mai înnaltă din Sfatul domnesc, a fost ocupată de alți boeri. Ciogolea a fost numai logofăt, iar alți boeri au ocupat treapta de vtori logofăt: mai mult și mai puțin decât logofăt, după persoana ce-o ocupa.

sănătate la iubiţ pr[e]tenii noştri şi fraţ, la cinstiţ domnii de Bistriţă, la Şimon Birăul şi cu toţi domnii Mărie Tale; alta, pohtim de la domneavoastră să faceţ Mărie [du]milor voastrea pentru voe nostră, să ni tremeteţi pe č[e]stѣ diiac, an[ume] Toder diiac, den Felder, *pentru căc[i] ne-u fost şi de măintea vremea om [al] nostru*; acmu-l pohtim dela Măriilor Vostrea să ni-l daţi; noi încă vom sluji Măriilor Vostrea, întru ce va hi pohta dumilor vostrea la noi, *că av[e]m ..... cuconi; să ni-i înveţe.* Alta, pohtim de bine ce veţi facea şi-l veţi lăsa .... [1]); deaci şi vama de doo trăi vite ce va ave, de ceasta fortea [ne rugăm dom]neavostră; şi să dăruescă m[i]l[o]st[i]vul Dumn[e]dzău să vă afle ceastă scrisoare a nostră prea Măriile Dumilor Vostrea sănătoşi ѿ Хꙋа а[минн]. ѵ Suceav[a], Iun.

« † Bun priiaten şi gata fie căndu a slujirea, Pătraşco Ciogoolea Vel Logofăt, нскал.

«Mă închin dumile vostre şi mă rog» [2]).

Toader plecă. Unde-a mers anume nu ştim, dar putem bănui. A mers la Constantin şi Pătraşco feciorii Logofătului, ca să le «înveţe» copiii, dintre cari cunoaştem pe nume pe toţi ai lui Pătraşco: Lupaşco, Mărguţa şi Constantin [3]). La 1639 am văzut că se afla la moşiea lui Constantin Ciogolea, unde petrecù la mormânt pe mama acestuia şi soţia logofătului Pătraşco, jupâneasa Sofronia. Apoi a plecat din Calafendeşti. *Copia* făcută de dînsul, după discursul ţinut, e de când nu mai era acolo: «написа... въ̀кишнм въ селѣ Калафендещи» [4]). Bătrân acum, poate va fi rămas la curtea vreunuia dintre fraţii Ciogoleşti, Constantin, Pătraşco ori Miron; poate se va fi întors iar în Feldra lui de pe malul Someşului, cu avutul şi mai crescut de dărnicia boerilor pe ai căror copii îi învăţase. Va fi fost el încă în casa lor când se întâmplă

---

[1]) Din nefericire tocmai acolo unde scrisoarea devine mai interesantă pentru noi, textul se întrerupe, fiind stricat.

[2]) Iorga, *Doc. Bistr.*, I, p. 53—4, No. LXX.

[3]) Doc. Sturdza Scheianu, depuse la *Academia Română.*

[4]) Mss. 167 din *Bibl. Acad. Rom.*, f. 5 v., sau I. Bianu, *Catalogul Msselor*, I, p. 375.

catastrofa din 1653: uciderea lui Constantin şi Pătraşco, — la Iaşi?; ori va fi fost cumva la Miron, la ţară? Nimic nu ştim din toate acestea. Şi, în afară de cele mai sus înşirate după documente, altceva sigur nu mai putem arăta.

Să trecem dară la *Cuvântul* lui Toader Dascălul, dând şi varianta dela 1668 şi lămurind în puţine cuvinte acele câteva lucruri ce sânt absolut de nevoie pentru înţelegerea istorico-literară mai bună a textului.

Părţile din varianta dela 1668 care o deosebesc de cea din 1639 le vom da în cursive, pentru a nu mai umple zadarnic paginele cu alăturări pe două coloane ale acelor părţi deosebitoare.

III

Мл҃тва мр҃твимъ ѕа прощенїе

(Cuvânt la slujba îngropăciunei — 1639 —*)* [1]

Toate faptele căte-s pre pământ şi în ĉastâ lume, şi cerĭul şi pâmântul şi sorele şi luna şi stealele pre cerĭu şi copačĭĭ cei sterpi şi cei roditorĭĭ pre pâmântu, numai cu cuvântul au dzis Dumnâdzău să fie şi toate din ne-

[1]) Mss. 167 din *Bibl. Acad. Rom.* A fost dăruit de Saint-Pierre din Iaşi la 4 Iunie 1882 prin d. Sturdza-Scheianu. Acest «Cuvânt» n'a stat îndelungă vreme la dascălul Toader numai, ori la Ciogoleşti, căci sub însemnarea slavonă a morţei logofetesei Sofronia se află o alta, la doi ani după aceea, pentru un oarecare Miron «сн҃ь Цироѥ», pe care nu-l ştim să fie printre rudele Ciogoleştilor. Credem că diiacul Toader a făcut mai multe copii după *Cuvântul* alcătuit, şi, cu învoirea stăpânilor săi, le-a răspândit. Iată însemnarea despre Miron: «Прѣстави сѧ Миронь сн҃ь Цироѥ зр҃мѳ мц҃ юл кє҃, въ неделю ѕ҃ час нощи», pe româneşte: «a răposat Miron fiul lui (?) Ţiro la 7149 [1641] luna Iulie 25, Dumineca, la şease ceasuri noaptea». Cf. I. Bianu, *Catalogul, msselor rom.*, I, p. 375. Pentru Ţiro din însemnarea slavonă, s'ar putea vedea *Tabla* analitică a doc. din *Arhiva istorică* a d-lui Hasdeu, între anii 1600 şi 1650: e un Simion Ţira, mare vătaf de Suceava. Un Simion Ţira, desigur identic cu Vătaful, îl găsim ca fost pârcălab la 1630 Iunie 5 în doc. 34/XLIII din *Bibl. Acad. Rom.* Slavonul Цироѥ e mai bine de tradus cu femeninul: [fiul] Ţiroaei.

mică s'au făcut. Asişjdirea şi fierile şi dobъtocele numai cu cuvănъtul au dzis şi au eşit din pâmântu toate odatâ cu trupul şi cu sufletul. Pentraceaĭa, căndu mor ĭarâş cu odatâ mor, şi cu trupul şi cu sufletul. Ĭarâ căndu au făcut Dum[nâ]dzău omul, întăĭu au luat lut din pâmântu de l-au zъdit săngurъ cu mânule sale, dupaceaĭa au suflat întrânsъ suflet de viaţâ. Pentraceaĭa căndu more omul, trupul, cumuş ĭaste din pâmântu, mearge ĭarâ în pâmântu, ĭarâ sufletul cumu-şi-i lucru din cerĭu şi dela Dumnădzău suflat, mearge ĭarâş la Dumnădzău. Şi nu că dorâ au fâcut Dumnâdzău omul să morâ: nu l-au fâcut sâ moarâ; ce dintălu au fâcut pre om fâră de morъte, fără bole, curat fără pâcate: bun, direptu, cu de toate darurile dâruit; şi l-au pus în raĭu, întracelъ loc frumos şi dulce, şe toate au plecat suptu mâna şi suptъ putearĭa lui, căt D[a]v[i]dъ, prorocъ şi înpârat, să mirâ de atâta cinste, ce-l cinsti Dumnâdzău, şi dzisă: «Doamne ce ĭaste omulъ că-l pomeniş prinsul

Cuvăntъ la pogabani (*sic*=pogribanie)—*1668*—[1]).

Toate faptele *căte-s pre* [*lipsă* ...] *lume*, şi cerĭul şi pământul şi soarele[2]) şi luna şi stealele pre cer şi copacii cei sterpi şi cei roditori (tori) pre pământ, numai cu cuvăntul au dzis Dumnedzeu să fie şi toate den nemică s-au făcut. Aşijderĭa şi fierile şi dobitoacele numai cu cuvăntul a dzis ş-au eşet [*lipsă* ...] toate *cu* odată *şi* cu trupul şi cu sufletul. Pentracĭaĭa căndu m*ore* ĭarăş [*lipsă* ...] *cu trupul şi cu sufletul.* Ĭar căndu au făcut Dumnedzău omul înъtăĭu, au luoatъ lutu din pământu de l-au ziditъ *înъsuşi* cu *măna sa.* După aeĭaĭa *ĭ-au* suflat [*lipsă* ...] *sufletъ de viu, ĭară* pentracĭaĭa căndu *moare* omul, trupul, cumuş ĭaste din pământu, *ĭarăşi mearge* îmъ pământu, iară sufletul *cumu-şi* lucru *cerescu* şi dela Dumnnedzău[3]) [*lipsă*...], *ĭarăş mearge* la Dumnedzeu. Şi nu [*lipsă* ...] *c-au* făcut D[u]mnedzău *pre om* să moară [*lipsă*...][4]), *ce*

---

[1]) Ms. 279 din *Bibl. Acad. Rom.* (prov. Biblioteca Papiu Ilarian), f. 37 şi urm. Cf. I. Bianu, *Catalogul msselor rom.*, p. 624.

[2]) Nu vom mai indică prin cursive şi deosebirile fonetice dintre cele două texte, deoarece ele sânt foarte fireşti din pricina deosebirei de vorbire a copiştilor, în locuri şi timpuri diferite.

[3]) Pretutindeni confusia dintre ж şi ъ, în ambele texte.

[4]) Copistul dela 1668 nu înţelege frumuseţea repetiţiei din original, şi o suprimă.

(pri-dînsul), cu slavâ şi cu cinste-i cununaş prinsul, şi toate plecaş suptu pičorele lui: dobitocele pământului şi peştii apelor, încă şi hierile munţilor şi a cănpilorъ şi paserele văzduhului, toate aceastĭa plecate şi ascultătore, le dedeş omului ĭubitorĭu de omeni Domne. Puţinelъ că ĭaste mai mѫcъ omul de căt îngerii: toate deade Dumnădzău pre voia omului, preste toate-l pusâ mai mare şi înpărat. Iarâ deaca greşi omul, şi călcâ dzisa lui Dumnădzâu, deacĭa cădzu în toate boalele şi în toate neputinţele şi fu osândit de la Dumnâdzău să moarâ, şi întrănsul noi toţi murimъ. Că morъtea altâ nemică nu mai ĭaste, fâră numai plata pâcatului şi sămnul osândei lui Dumnădzău, carea ĭaste pre tot rodul omenescu. Moartea ĭaste o cale pre carea să petreace toatâ firea omeneascâ: de domnѫ nu să teame, de boĭari nu să stѫdeaşte, de bâtrăn[i] nu să

l'au fâcut dintru înъtâĭu [1]) pre om fără morte, fără boal*e*, curat fără *de* păcate, bon, [2]) direptu, cu *toate dâruitъ* şi l-au pos înъ raĭu, întracel loc fromos şi dulce şi toate *plecate* suptu [*lipsă* . . .] puterile lui, *că şi* *D*[*a*]*v*[*i*]*d*ъ prorocъ şi'npărat să miri *(sic)* de atâta cinste ce-I cinsti D[u]mnedzău şi *dzisă*: Domne ce ĭaste omul că-lъ pomene*şti* pre *înъ* cu *mărirea*, şi cu cinste II încununaşi pre insu şi toate *le* plecaşi suptu pičoare lui: dobitoacele pământului şi peştii *mărei* înъcă şe fierile munţilor [*lipsă* . . .] şi paserile văzduhului, toate aceaste plecate şi ascultătore ĭe dedeş omului, iubit*ore* de omen*e* Domne. Puţân că ĭaste mai mic omul decăt îngerii: toate *deade* Dumnedzău pre voѫ omului, *prespre* toate *pusăş* [*lipsă* . . .] împărat, ĭară daca greşi omol şi călъcă învăţătura lui D[u]mnedzeu, decii cădzu înъ toate bolele şi înъ toate neputenţele şi fu osindit de Dumnedzău să *moară* şi înъtrânsul *tot rodulu, noi toţi* [3]). Că moar*tĭa* altă nemică *nu* ĭaste fără numai plata păcatului şi sămnul osindi lui Dumnedzău, carea îaste pre tot rod*ol* omenescu.

---

[1]) Imitaţie ortografică după original. O examinare amănunţită poate arăta celui ce e interesat de astfel de cestiuni, o sumă de alte pilde de imitaţie a textului din 1639.

[2]) E foarte des în varianta din 1668 o in loc de u: *pos* în loc de *pus*, *omol* în loc de *omul*.

[3]) *Tot rodul* înnainte de *noi toţi* e pus nu din pricină că ar fi vrut copistul să pară original, ci pentrucă sărind rândul a văzut *tot rodul*, dar observând greşala s'a întors la rând, fără însă a mai şterge vorba greşit pusă.

ruşineadză, pre frâmseaţe nu cautâ, tinereaţele nu le cruţâ, de unul-născut nu i-i milâ, ce pre toţi vine întru[n] chыp. Şi moartea nu ĭaste rré, cum dzice Iovь, că mortea ĭaste odihnâ omŭlui, că treace din trudâ în odihnâ, di scrăbâ în bucurie, din valuri în linişte, dintunearecь în luminâ; de ĭaste omul direptu, el să duce să-şь ĭa plata sa din măna lui Dumnâdzău, iarâ de ĭaste pâcătos, el pârăseaşte de-a facerea pâcate. Mortea ĭaste o mutare din častâ lume cătră a doa lume. Mortea ĭaste o portâ fâră de carea nu poate întra mume, nice pote treace din častâ lume trecătore*) cătrâ viaţa cea netrecută: pentraceaĭa mortul îl petreacem cu căntări dumnâdzăeşt, de arâtâm că mulţemim lui Dumnâdzău; cu veşmente albe înbrăcâm mortul de închыpuim înnoirea veşmăntului celui fără de morьte; cu lumini-i petreacem, de arâtăm câ dintunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnâdzău; cu faţa cătră răsărit îl îngropâm, de sămnâm Învierea, că cum apune sorele şi

Morte ĭaste o cale pre carĭa [*lipsă* . . .] petreace toată firĭa omenescă; *moartĭa de împărat nu-i frică* [1]) de Domni nu să tĭame, de boĭari nu să *siĭaşte* de bălrăni nu să *stidĭaşte*, pre frumusĭaţe nu caută, tinereaţele nu (nu) le cruţă, [*lipsă* . . .]; ce pre toţi vine într'un chip şi mortĭa nu ĭaste rea *că dzisă* Iov că moartĭa ĭaste odihnă omului, că treace din trudă în odihnă din scrăbă în bucurie din [... *şters*...] valuri în linişte, dintunearec în lumină. De ĭaste omul *bun şi* direptu, el să duce *de-şь* [2]) ĭa plata dinь [3]) măna lui D., ĭar de ĭaste păcătosъ [4]) elь *să* părăseaşte de *facerea păcatelor*. Mortĭa ĭaste o mutrĭare *(sic)* dintracĭastă lume cătră a doa lume. Morte ĭaste o poartă fără de carea nu poate întra nime nice treacĭa dintrača lume trecătore, cătră viaţa ča *netrecătoarĭa*. Pentraceaĭa *omul mortu* Il petrecemь cu căntări dumnedzăeşte, de arătăm că mulţămim lui Dumnedzău; cu veşmente albe *îl* înbrăcămь mortul, den închipuim înnoire veşmănъtului celui fără *de*

*) Întăiu a fost *trecută*.

1) Aceasta e, în adevăr, o parte originală a copistului.

2) Pentru conjuncţia finală *de*, avem aici un exemplu cu totul interesant *să-şь* din original, e înlocuit în copie cu *de-şь*.

3) Copistul întrebuinţează neconsequent pe ь pentru *ĭ* ca şi pentru *ŭ*.

4) Şi ĭară şi confuzia lui ь cu ъ care arată că chiar aşa de târziu, relativ, ortografia chirilică pentru scrierea limbei române nu era încă fixată.

ĭară răsăre, aşĭa şi morъtul apune în pâmăntu şi ĭară să vorъ scula. Pentraceaĭa noi să creadem că va fi învierea; să nu plă[n]gem mortul prespe măsurâ, ca aceĭa ce n-au nădeajde să învie: acelora să cade să plă[n]gâ. Pâgănii, necredinčoşii, să plângă morţii săi, ĭarâ noi să creadem că va veni un cĭas căndu vor audzi morъţii glasul fiĭului [lui] Dumnădzău şi ceĭa ce vorъ audzi vor înviè, cum dzice şi Isaia pror[o]cъ: învie-vor morъţii şi să vor scula ceĭa ce-s în gropi. Dece pentru că să vor scula morъţii să nu facem lucrure schymosite pentru morţi. Să nu ne rumpem hainele, ce mai vrătos inъmile, că şi pre noi ačasta morъte ne aştaptâ; să nu ne dârăem obrazele şi să ne rumpem pârul să nu cumva facem necredinţâ Învierei; să nu grăim cuvenъte de răpştâ spre Dumnâdzău, să nu cumva stricâm şi noo şi mortului, ce să mulţemim lui Dumnâdzău celuĭa ce au murit pentru spăsenia nostră.

morte; cu lumini *şi cu făclie* în[1]) *(sic)* petreacem, de arătăm că dintunearecul aceştii lumi să duce în lumina lui Dumnedzeu; cu faţa cătră răsărit ilъ îngropăm, de *închipuim* învierea, că cum apune soarele şi ĭar răsare aşĭa şi mortulъ *îlъ punem*[2]) înъ pămъntu şi ĭară să *va*[3]) scula. Pentracĭa noi *[lipsă . . .]* credem că va fi înviere; *decъ* să nu plângem mortul preste măsură că cela ce n-*are* nedeajde să îmvie *(sic)*, *aceluĭa* i să cade să plângă. Păgânii *cei* necredinčoşi *[lipsă . . .]* morţii sii *(sic)*. Ĭară noi să creademъ că *va fi înviire*, că va veni un čas căndu vor audzi morţii glasul fiĭului lui (lui) Dumnedzeu, şi ceĭa ce vor audzi vor înъviè, cum dzice şi Isaiĭa prorocъ: învie-vor morţii şi să vor scula ceĭa ce-s în gropi. Deci pentru *căci* să vor scula morţii să nu facem lucruri schimosite pentru morţi; să nu ne rumpem *veşimentele*, ce mai vrătos inimile că şi pre noi *ne aşteaptâ acest*a *morte*. Să nu ne *zgârĭem* obrazele şi să nu ne rumpem părul, să nu cumva facem necredinţă învierii; să nu grăim cuvinte *deşĭarte*[4]) spre Dumnedzău [[să nu cu[m]va stricămъ *noa inşi mă[n]tuinţa noastră. De veri să agĭuţi mortului*. Ce să mulţimim lui Dumnedzău celui ce-o au murit pentru *[lipsă . . .]* *murĭla*

[1]) Transcriere strict fonetică a unui defect de pronunţare.

[2]) Rău cetit în loc de *apune* din original.

[3]) Îndreptarea acordului, rău făcut în original.

[4]) E interesantă înlocuirea cuvintelor *de răpştâ* din original — grele de înţeles — prin *deşĭarte*.

De veri să aǧuţi mortului dă m[i]l[o]stenie că bunâ soţie ĭaste m[i][o]steniĭa întraceaĭa cale dâ luminâ. Fâ leturъghii pentru dânsul. Să mearъgem să petreacem mortulъ mainte pânâ nu ne petrecъ pre noi alţii şi să vedem lucru mare şi minunat, să vedem ceĭa ce i în gropi. Putea-veri să spui carele-i înpârat şi carele-i robъ, carele-i frumos şi carele-i grozavъ, carele-i tânârъ şi carele-i bâtrânъ, carele-i de rudâ bunâ şi mare şi carele-i de rudâ prostâ; au nu-s toţi lut? au nu-s toţi ţărână? Vedeţi creştini bl[ago]s[lo]viţi lucru cu obidâ şi plin de spaimâ, — vedeţi şi vă întrestaţi *(sic)* şi de pâcate să vă pârâsiţi. Vedeţi, şi unul altuĭa nu zavistuireţi nice nice vă învrăjbъiţi. Vedeţъ şi poftele lumii să urâţi. Vedeţъ trupul mortului dzăcăndu, ĭară sufletulъ să grijeaşte pre calea aceaĭa ce n-au călătoritъ nice dănâorâ, că veade altă

lui; dâ milostenie *[lipsă...]*; într'acĭaĭa cale du *(sic)* lumină]][1]; *fă* leturghie pentru dănsul. Să mergem *să vedemъ şi*[2]) să petreacemъ mortul mainte pănă nu ne petrecu *şi* pre noi alţii şi să vedem lucru minunat, să vedem ce *ĭaste* în gropi: putea-veri să spui carele-i *ĭaste* înъpărat şi carele-i rob, şi carele-i frumos şi carele-i grozav, carele-i tănărъ şi carele-i bătrănъ *si carele-i bogat şi carele-i săracъ*[3]), carele-i de rudă [*lipsă* ...] mare şi carele-i de rudă *mică:* au nu-s toţi lut? au nu-s toţi ţărnă? *Au nu ne mănâncă pre toţi, viermii şi pămănъtul maica tuturor? O, mare şi mic lucru! Unde-s ochii cei negri şi frumoşi, că s-au închis, unъde-i părul cel des şi pieptănat, unde-i faţa ča rumănâ şi frumoasă ca* (sic) *s-au schimbat şi a ponegritu? Unde-s podoabele hainelor cu carele să imfrumşĭa trupul şi să mândriĭa? Unde-i limba ča vorovitoare, că s-au legat ş-au tăcut*[4]). *Deci* vedeţi [*lipsă* ...] lucru cu obidă şi plin de spaimă; vedeţъ şi vă întristaţi şi de păcate [*lipsă* ...] vă părăsiţi. Vedeţъ

---

[1]) Toată fraza închisă în croşete duble e stricată şi intervertită din pricina neatenţiei copistului, precum se poate vedea din compararea cu originalul. Semnul de îndreptare al copistului nu îndreaptă nimic. V. Ms. 279 din *Bibl. Ac. Rom.,* f. 42 v.

[2]) Umplutură.

[3]) Adăogate.

[4]) Acest prea frumos adaos, ca idei, e, spre lauda copistului, scris şi într'o limbă admirabilă.

lume, altă înpărâție, alte slugi, altu ğudețъ, alъtâ tocmalâ, alte lucruri carele nici odânâorâ nu le-au vădzut. Pentraceaĭa numai de sine să grijeaște cum va da râspunsu de faptele sale. Decъ și noi carii știm că fără de greșъ ni-i a mearъge pre aceala cale, să ağutorim morъtul cu ruga către Dumnădzău și să gicem *(sic)*: Domne cela ce biruești cu morъții și cu viii râpăosadză *(sic)* robul tău carele acmu ai vrut de l-ai mutat dintru noi; odihneaște-l în locori *(sic)* frumose, în locuri luminate, în locuri cu pace și fără de grije, întru čata direpțilorъ tăi, în hrana svinților[ъ] tăi, întru ves[e]lia aleșilorъ tăi, în curъțile ceale veačnice întru lăcașurile ceale nerâsipite, întru înpârâțiĭa ta cea dumnâdzăĭascâ, unde nu-i grije, nice scârъbâ, nice suspinъ, nice lacrâmi, nice bole nice morъtc, fâră numai bucurie și veselie neîncetată.

și unъl altuĭa nu zavistuirețъ[1]) [*lipsă* . . .]. Vedețъ și poftele lumii eă urâți. Vedețъ *trup mortu* dzăcăndu ĭară sufletul să grijiști pre calea *aiĭa* (?) *carĭa* n-au *mai* călătoritъ nici dănâoră, că *acolo va* vedea altă lume, altъ împăr*at*, altâ *suire*[2]) [*lipsă*. . .], alte lucrurъ, carele-i nici dănăuară nu le-au *mai* vădzutu. Pentra[ciia] *numai să grijim* cum *vom* da răspuns, *cine* de *păcatele* sale. Deci-i și noi *creștini* știm [*lipsă* . . .] că ni-i a mĭarge pre acĭaĭa cale, *deci* să ağutorim mortul cu ruga către Dumnedzău; deci să dzicem: D[oa]mne cela ce biruești cu morții și cu vii, răpausadză *șerbul tău*, carĭale acumu *au* vrutъ de *l-au luat* din *častă lume;* odihnească-l *Doamne* în locuri (*șters*: cu lumină) *fără înъtunearecъ*, înъ locuri *cu* lumină, înъ locure cu pace și fără grijă, întru čata direpților tăi, în hrana svinților, întru veselie aleșilor tăi, în curțile cealĭa *de veaci*, întru lăcașuri*le* ceale nerăsipite, întru înpărățiĭa ta ča dumnedzeĭască, unde nu-i grijă nici scrăbâ, nice suspin*i*, nice lacrămi, nici boale, nici moarte, [*lipsă* . . .], numai bucurie și veselie neîncetată.

---

[1]) Arhaism primit în original sub influența cărților bisericești, iar în copia din 1668 imitat după original.

[2]) E aceeași citire rea, ca în alt loc, amintit mai sus: *suire* e în loc de . . . *slugi*.

Pentraceaĭa și Dumile Vostre[1]) câți ceareți[2]) și voi erъ tăcĭune dela Dumnâdzău, să erъtați și voi pre acestъ răpâosat, de toate, că au greșitъ ca un om in ceastâ lume č-au petrecut cu Dumile Vostre depreunâ și să giceți toți: Dumnâdzău-l ĭarъte. Așijdirea de va fi greșit vrunuĭa de voi ore cu cuvântulъ ore [cu] lucrul, ore întru ceva, nu va fi putut îngâdui cuiva de voi ĭarâșъ să-lъ erъtați dela totâ inъma și gi[ce]ți toți: Dumnâdzău-l ĭarъte. Și căți nu s-au tămplat aicea la pogrebul Dumisale acestui răpâosat, ĭarâș acestu *cuvăntu*[3]) să le spuneți și aceĭa toți să-lъ ĭarъte și să dzică Dumnâdzău-l ĭarъte.

Pentraceaĭa si Duamneaa Voastrâ[1]) *încă ce-ați*[2]) și voi erъtăcĭuni dela Dumnedzău, să ertați voi pre acestu răpăusat de toate *greșcalele câte* au greșitъ ca un omъ în ceaastă lume ce au petrecut cu Dumile Voastre depreună și [*lipsă*...) dziceți toțъ: Dumnedzău-l ĭarte. Așijъderea de va fi greșit unĭa de voi *cu lucrul sau cu cuvânъtul* [*lipsă*...], ĭarăși să-l ĭartați *cu* toată inima *și cu tot sufletul* și dziceți toți: Dumnedzău-l ĭarte. Și căți nu s-au tămplat aicĭa la *îngróparea acestui dus din častă lume,* ĭarăși acesta *cuvântu*[3]) să le spuneți și aceĭa toți să-l ĭarъte și să dzică: Dumnedzău-l ĭartĭa. *Amìn.*

* * *

Am dat în întregime varianta din 1668 a *Cuvântului* lui Toader, deoarece, precum credem că s'a putut observa, atât schimbările de text și schimbările fonetice și ortografice, cât și spiritul în care copistul a înțeles originalul și l-a transcris, erau destul de vrednice de luare aminte pentru a nu omite această reproducere *in-extenso.*

Dar și din alte puncte de vedere e interesantă compararea celor două variante ale Discursului nostru de înmormântare, și anume, pentru semasiologie și pentru evoluția

---

[1]) Această provocare nu e ceva circumstanțial: ea se află și în textul rugăciunei respective din *Molitvennicul* tipărit, cum se va vedea de altfel.

[2]) Iarăși o cetire rea: *ce-ați* în loc de *ceareți.*

[3]) Adică: «*Dumnâdzău-l ĭarte*».

limbei [1]. Astfel avem opoziţii ca între *«frumos»* şi *«grozav»* şi prefaceri de cuvinte arhaice în altele mai noi, precum am arătat în note. Alăturea apoi de pronunţări moderne şi de expresii profane ca: *«tocmală»*, *«lucruri»*, — *«să mearъgem să petreacem mortalŭ mainte până nu ne petrecŭ pre noi alţii»*, ori de rugăciuni prelucrate de autor, găsim termeni arhaici luaţi de-adreptul din textele vechi bisericeşti, precum : *«puteaveri»*, *«zavistuireţi»*, *«lucrure»*, nemai întrebuinţate în graiul viu al contimporanilor autorului [2]. Şi alăturarea celor două texte pune încă şi mai bine în lumină aceste fapte.

Din punct de vedere literar în sfârşit, fiecare din cele două variante îşi are însemnătatea sa, şi am arătat mai sus, în note, cum copistul dela 1668 a înţeles să fie şi el, măcar cât de cât, original.

Să trecem acum la cestiunea inspiraţiei *Cuvântului* diacului Toader.

Pe alocurea autorul se ţine strâns de «Cazaniea la pogrebaniĭa provoduluĭ creştinescŭ» : aceasta cu deosebire la început şi la sfârşit, unde discursul trebuia mai ales să-şi păstreze înfăţişarea sa de molitvă şi unde de altfel îi era şi Dascălului mai greu să găsească vorbele potrivite pentru înfăţişarea mai bisericească a cuvântărei sale. Dar în deobşte Toader vorbeşte ca un bătrân ce dă sfaturi, nu ca un cleric ce predică [3].

Vom cita pe două coloane părţile ce sânt mai de-adreptul luate din *Molitvennic*. Înnainte de aceasta însă, iată cum începe, în *Molitvennic*, «Cazania la pogrebania provodului creştinesc» :

«Dzâce prorocul împăratъ Davidъ psal. 114 : Ascultaţъ ĭubiţâlor puţântelъ cuvântъ de invăţătură şi de mângăĭare cu

[1] Chiar pentru studiul pronunţărei in diferitele vremi s'ar putea utiliza cele două variante în comparaţie cu altele; astfel în 1639: *ţărână*, pe când în 1668 *ţărnă*; apoi diferite forme interesante, ca imperfectul *se îmfrumşla*, pentru *se înfrumseţa*.

[2] Zapisele şi hrisoavele vremii sânt de o însemnătate hotărîtoare în dovedirea acestei afirmări.

[3] V. *Molitvennicul* tipărit la Iaşi în 1681, p. 126 şi urm. Cf. asupra lui, Bianu-Hodoş, *Bibliografia românească veche*, I, p. 237 şi urm., nº 72.

carĭa să puteţь cevaşь împuţina scârba şi dorulь şi jialia carĭa să aflâ la ceasulь acesta a morţii» [1]).

Aceasta e tema *Cuvântului* lui Toader. Începutul *Cuvântului*, ca idee, nu e original: e expunerea Creaţiunei, de atâtea ori ascultată de Dascăl la biserică şi pusă şi în «Cazanie».

Vine apoi *menirea omului*. Iat-o în *Cuvânt* şi în *Molitvennic* [2]):

CUVÂNT (1639)	MOLITVENNIC (1681)
«Şi nu că dorâ au fâcut Dumnădzău omul să morâ: nu l-au fâcut sâ moarâ; ce dintăĭu au fâcut pre om fâră de morьte, fără bole, curat fără pâcate: bun, direptu, cu de toate darurile dâruit: şi l-au pus în raĭu într'acelь loc frumos şi dulce şe toate au plecat suptu mâna şi suptь putearea lui....»	«D[u]mn[e]dzăŭ dintruntâĭ cândь *fĭace* pre *omul*, nu l-aŭ făcutь pre morte nice spre trudâ şi durĭare, ce spre vĭaţâ şi spre râpaosь şi odihnâ; fără trudâ şi fără de voe rĭa, pururĭa cu luminâ, pururia cu bucurie.....» (Aici începe din *Geneză*, ceea ce Toader spusese la început.)

Miezul însuşi al Discursului Dascălului e al său: definiţia morţii şi rostul obiceiurilor dela îngropare, nu-şi au analogie în *Cazanie;* şi tot aşa reflexiile asupra nimicniciei vieţii. Încheerea însă, Toader o ia tot din *Cazanie*, dar nu pe de-a'ntregul, ci prelucrând-o şi lăsând afară o bună parte dintr'însa:

CUVÂNT (1639)	MOLITVENNIC (1681) [3])
«Pentraceaĭa şi Dumile Vostre căţi ceareţi şi voi erьtăcĭune dela Dumnădzău, să erьtaţi şi voi pre aceslь răpâosat, de toate, că au greşiiь ca un om în ceastâ lume č-au petrecut cu Dumile Vostre depreunâ şi că giceţi toţi: Dumnâdzău-l ĭarьte. Aşijdirea de va fi greşit vrunuĭa de voi ore cu cuvântulь ore [cu] lucrul, ore întru ceva, nu va fi putut îngâdul	«Cu acĭasta mulţămĭaşte Dumilor Vostre tuturora pentru dragoste, priinţâ şi milâ ce aţĭ arătatŭ la ducerĭa Dumisale depre această lume, de l-aţĭ petrecutŭ pănă la odihna trupului săŭ la mormântь şi luându-şĭ dzua bunâ să roagâ să-lŭ ertaţĭ dinŭ ce v-aŭ greşitŭ şi v-aŭ scrăbitŭ lăcuindŭ în lume cu Dumneavoastră. Şi să-ĭ dzâceţĭ D[u]m[nă]dzăŭ să-l

[1]) *Molitvennicul* citat, p. 126.
[2]) *Ibidem*, p. 126. Cf. p. 127.
[3]) *Molitvennic* citat, p. 128.

cui-va de voi, Iarăşь să-lь erьtaţi dela totă inuma şi gi[ce]ţi toţi: Dumnădzău-l Iarьte. Şi câţi nu s-au tămplat aicea la pogrebul Dumisale acestui răpăosat, Iarăş acestu *cuvăntu* să le spuneţi şi aceIa toţi să-lь Iarьte şi să dzică Dumnădzău-l Iarьte.» Iarte. Că nime pre lume nu-I să nu greşască luI D[u]m[nă]dzăŭ şi deaproapeluI de-ar custa *săvai* numaI o dză, că numaI săngur D[u]m[nă]-dzăŭ Iaste fără greşală. PentracIaĭu să roagă Dumilorii Voastre tuturorŭ, şI să-I dzăceţI: D[u]m[nă]dzăŭ să-l Iarte....»

Cu acestea dară încheiem şi noi partea privitoare la *Cuvântul* lui Toader Dascălul, socotind că am lămurit măcar cât de cât rostul şi însemnătatea acestui monument de limbă literară[1]).

Trecem acum la expunerea datelor ce le-am putut culege cu privire la însăşi Familia pentru care a fost compus Cuvântul, — familia Ciogolea.

IV.

Ciogoleştii au fost oropsiţi de Istorie, atât în ce priveşte nobilitatea neamului lor cât şi în privinţa continuităţii acestui neam.

Miron Costin, la domnia întăiu a lui Moise Movilă (1630), spune că noul Voevod «multe case de gios lipsite a lăcuitorilor ţărei au ridicat, *ales pre Ciogoleşti*»[2]), ceea ce e fals, de-

---

[1]) Pentru cine-ar vrea să ducă mai departe studiile comparative asupra ideilor dezvoltate în diferitele discursuri funebre, poate consulta cu folos, Petru Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morţi*, Buda 1809: p. 48, despre *nimicnicia vieţii*, p. 94 şi urm., şi p. 99 despre *moarte* şi în general pentru ideile amintite, toată. Deasemenea, *Didahii adecă învăţături pentru creşterea fiilor, la îngropăciunea pruncilor morţi*, de Acelaş, Buda 1809.

Trebue să însămn aici că asupra *Cuvântului* lui Toader mi-a atras întăiu atenţia d. profesor Iorga, îndemnându-mă să-l public.

[2]) Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, vol. I, p. 291. A. Papadopol-Calimah în studiul său *Despre Gheorghe Stefan Voevod domnul Moldovei (1653—1668)*, Bucureşti, 1886, p. 48, n. 3, admite după Letopiseţ că «Ciogoleştii au fost o casă de jos din locuitorii ţării» şi că «i-au rădicat Moise Moghila Voevod», ceea ce, cum arătăm mai jos, e fals.

Pentru domnia lui Moise Movilă, a se vedea pe lângă letopiseţ, mai ales lucrarea d-lui Iorga, *Studii asupra Istoriei Românilor în secolul XVII*, Bucureşti, 1900, p. 9 şi urm.

oarece întâlnim încă din 1592[1]) un Gligorcea Ciogolea logofăt, şi din 1603 un Ignat Ciogolea pârcălab de Orheiu[2]), şi încă dela începutul veacului al XVII-lea îi aflăm înrudiţi cu boeri mari din Sfatul domnesc[3]). Adevărul e că până la Moise Movilă Ciogoleştii aproape nu apar in viaţa politică. Ceea ce însă nu e exact, e afirmarea lui Costin că ar fi fost o «casă lipsită» pe care a ridicat-o Movilă. Ei, precum se vede din documente[4]), au fost şi bogaţi şi boeri, încă dinnainte de Moise Vodă, atâta numai că nu jucau un rol însemnat în Stat.

Cât priveşte continuitatea neamului lor, pribarnicul Constantin Sion e cel dintâi care spune că Ciogoleştii cunoscuţi lui,—din prima jumătate a secolului al XIX-lea,—sânt moldoveni, răzeşi din Basarabia, cari n'au nici o legătură cu vechii Ciogolea[5]). Iarăşi neexact, de oarece documentele arată lanţul familiei ca neîntrerupt până în secolul trecut. Încă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, la 1768, Ciogoleştii pomeneau de străbunul lor Pătraşco Logofătul, numindu-se «strănepoţii Ciogolii»[6]).

Studii mai întinse asupra Familiei Ciogolea nu cunoaştem. În afară de ce-au scris, fragmentar ori răzleţit, d-nii Ghibănescu[7]), Docan[8]) şi Iorga[9]), dintre cari, cel din urmă în special, a adus nepreţuite contribuţiuni la studiul Ciogoleştilor,—

---

1) Doc. ined. nº 412 din *Arhivele Bistriţei*; com. de d. prof. I. Bogdan.

2) *Condica Delenilor*, în posesia d-lui Costache Ghica, com. de d. prof. N. Iorga.

3) Doc. 262/XIII din *Bibl. Acad. Rom.* Cf. Iorga, *Doc. Bistr.*, II, 22, CLXXIII.

4) *Loc. cit.* în notele 1, 2 şi 3.

5) Pah. C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, Iaşi, 1892, p. 425.

6) Doc. 117/LXXVI din *Bibl. Acad. Rom.*

7) Mai ales în *Arhiva societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi*, 1904, p. 40 şi urm.

8) *Arh. soc. şt. şi lit. din Iaşi* pe 1900, p. 432 şi urm., art. «*Frate*».

9) În mai multe publicaţii, dar cu deosebire în *Documentele Bistriţei* I-II (*locuri* citate sau cari se vor cita) şi in *Studii şi documente cu privire la Istoria Românilor*, IV—VII (*idem*).

contribuţiuni pe cari în mare parte se sprijineşte lucrarea de faţă—, nu s'a mai scris ceva asupra lor, vrednic de ţinut în în seamă [1]).

Începuturile familiei Ciogolea le aflăm dară în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Înţelegem începuturile ei ca familie boerească sau înrudită cu familiile boereşti. Cum s'a ridicat, nu ştim [2]). Dar încă din primii ani ai veacului al XVII-lea ea se vede din documente a fi o familie bogată şi numeroasă. Pe vremea lui Ieremia Movilă Ignat Ciogolea, despre care am pomenit mai sus, răscumpără nişte moşii «dela seminţiile lui, dela Enache şi dela surorile lui Nastasia şi Todosiia şi Măriica, ficiorii lui Mihail Ciogolei» [3]).

În ce legătură de rudenie va fi fost acum Gligorcea cu Ignat şi cu Mihail, sigur nu putem spune. Credem insă că aceştia din urmă erau fraţi şi că mai aveau tot ca frate pe Pătraşco Logofătul[4]): Ignat fiind pârcălab de Hotin, iar Mihail murind mai înnaintea lor, precum reese din documentul

---

[1]) Schiţa d-lui O. G. Lecca asupra familiei Ciogolea, din *Familiile boereşti române*, Bucureşti, 1899, pag. 508, nu poate fi luată în serios. D-sa nici *Uricarul* lui Teodor Codrescu nu l-a cercetat cu de-amănuntul. Ce spune Miron Costin, atât şi nici atât, în întregime. Afirmarea că «adevăraţii urmaşi ai acestei familii au pierit cei din urmă în veacul trecut»—(al XVIII-lea) — e de sigur pe baza lui Sion. «*Catalogul*» documentelor Academiei Române arată însă altceva.

[2]) În fişele de doc. ale lui Urechia, azi la *Acad. Rom.*, se găseşte însemnarea că într'un doc. fără dată dela *Arh. Stat.*,— poate dela Petru Schiopul—, s'ar afla un diiac Ciogolea. Dar, cum am arătat, încă din 1592 găsim într'un doc. dela Aron-Vodă pe Глигорна логоф[ет] Чоголѣ (*Arch. Bistriţei*, n⁰ 412).

[3]) *Uricarul*, XXV, p. 274. Un document de întărire de proprietate nepoţilor Ciogolii, din 2 Iunie 1665, Iaşi.

[4]) Nu putem lua pe Ignat ca tată ori unchiu al lui Mihail, deoarece nepoţii acestuia sânt boeri mari încă pe la jumătatea secolului al XVII-lea: Stefan Boul şi ceilalţi, — în vreme ce Ignat însuşi nu e decât pârcălab de Hotin în al III-lea deceniu al veacului. Că Ignat era frate cu Pătraşco, a socotit-o şi d. Ghibănescu. Numai cât d-sa a confundat pe Pătraşco Logofătul cu Pătraşco Stolnicul, crezând pe Ignat frate cu acesta din urmă (*Arhiva soc. şt. şi lit. din Iaşi*, pe 1904, p. 44—5).

mai sus citat. Ignat se pare că n'a avut copii [1]). Mihail am văzut câţi avea. Pătraşco avù pe Constantin, pe Pătraşco, Miron, Tofana şi, poate, un Ionaşco [2]).

Asupra alianţelor familiei la începutul secolului al XVII-lea, avem un document care arată ca socru al lui Rotompan Vornicul pe un Ciogolea. S'ar putea să fie Mihail, cel cu fete multe. Ginerele şi cu socrul au proprietăţi între Cucuteni şi Cotnari prin ţinutul Romanului şi Iaşilor [3]). Putem dară fixa şi în spaţiu unde erau aşezaţi cei trei Ciogoleşti din *prima generaţie a familiei* în secolul al XVII-lea. Ignat îşi are moşiile mai ales în ţinutul Dorohoiului [4]), pe Jijia; Pătraşco logofătul în ţinutul Cernăuţului şi Sucevei [5]); iar Mihail în ţinutul Romanului şi Iaşilor. Aceasta in general, căci moşii au mai avut ei răspândite şi prin alte ţinuturi, şi apoi şi feciorilor li le-au împărţit în felurite chipuri.

Din această primă generaţie cel mai însemnat e Pătraşco, precum din cea precedentă fusese Gligorcea, *poate* tatăl lui, iar din cea următoare va fi Constantin, fiul lui [6]). Ca demnităţi, precum Gligorcea fusese logofăt, şi Pătraşco e logofăt, iar Ignat pârcălab de Orheiu şi apoi de Hotin. Cel mai mic dintre fraţi pare a fi fost Pătraşco, iar cel mai mare Mihail [7]).

* * *

După generalităţile făcute să ne oprim acum câte puţin asupra acelora dintre Ciogoleştii primei generaţii bine-cunos-

---

[1]) Cel puţin nu-i găsim pomeniţi nicăiri. V. *Uricarul*, XXV, p. 274.

[2]) Asupra tuturor acestora vom reveni şi atunci vom aduce şi documentarea.

[3]) Doc. orig. 262/XIII din *Bibl. Acad. Rom.* Cf. Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, * 22, CLXXIII.

[4]) *Uricarul*, loc. cit. El e întâiu pârcălab de Orhei şi apoi de Hotia.

[5]) Astfel arată doc. din Iorga, *Doc. Bsitriţei*, I, p. 53—4, no. LXX. Constantin fiul mai mare al Logofătului îşi are mai toate moşiile în aceste părţi (*Arhiva soc. şt. şi lit. din Iaşi*, pe 1904, p. 40—3). Asupra fiilor săi, cf. Iorga, *o. c.*, II, p. XIV.

[6]) Cf. Iorga, *Doc. Bistriţei*, I, 53, no. LXX şi II, p. 8, no. CLXXIII.

[7]) Aceasta o credem, de oarece nepoţii lui Pătraşco Logofătul sânt nişte copii (Lupaşco, Mărguţa, Constantin, fiii lui Pătraşco Stolnicul), atunci când nepoţii lui Mihail (fiii fetelor lui, Stefan Boul şi ceilalţi) sânt oameni în tot locul şi au şi ei copii la rândul lor.

cute, cari au jucat un rol oare-care și asupra cărora avem mai multe date.

Cel dintăiu din familia Ciogolea, care ocupă o boerie efectivă am văzut că e Gligorcea, Logofătul lui Aron-Vodă[1]; dar, din prima generație a secolului XVII, cel dintăiu e Ignat. La 8 Iulie 1603, Ieremia-Vodă îi dă o carte domnească de întărire a stăpânirei lui ca pârcălab de Orheiu, peste Șipoteani și alte sate[2]). În Martie 1622, sub Stefan Vodă Tomșa, îl găsim ca pârcălab de Hotin, în tovărășie de demnitate cu Alexandru Mustiață[3]). Într'un document din Iași 24 April, acelaș an, Ignat e iarăși menționat[4]). La 5 Septemvrie tot din Iași «Alecsa Mustață și Ihnat Ciogolea părcălabi Hotinului» sânt pentru cea din urmă oară amintiți[5]). Domnia de un an a lui Stefan Tomșa,— venit de a doua oară —, aduce cu ea și ia înnapoi pârcălăbia de Hotin a lui Ignat Ciogolea. În April 1623 erau deja alți pârcălabi la Hotin, și, precum se vede din documente, aproape în fiecare an se schimbă pârcălabii de aici[6]).

Asupra lui Pătrașco Ciogolea, Logofătul, știrile ce le avem sânt însă cu mult mai bogate.

Lipsa de povestiri mai precize ne împiedică de a afla ce legături de prietenie așa de strânse se vor fi făcut între Pătrașco Ciogolea Logofătul, care trăia la moșiile sale, și între Moise Movilă, care la 1633, în August, vine a doua oară ca Domn în Moldova. Destul, că, încă la 5 Ianuarie 1634, Moise-Vodă, pentru serviciile,—precât se pare foarte prețioase—, aduse lui de Logofăt, îi face danie părțile din satele Puțurenii, Șipotenii și Pomârla din ținutul Dorohoiului, moștenite după văru-său hatmanul Balica: «pentru a lui [Ciogole] direaptă slujbă ce

---

[1]) *Arhivele Bistriței*, No. 412, com. de d. I. Bogdan. Doc. din Iași, 8 Martie 7100.

[2]) *Condica Delenilor*, doc. com. de d. N. Iorga.

[3]) La *Arhivele Statului*, condica Assachi, f. 228, doc. dela Stefan Tomșa.

[4]) *Uricarul*, XVIII, p. 313.

[5]) *Uricarul*, XVIII, p. 332.

[6]) *Arhivele Statului*, condica Assachi, f. 228 și urm.

m-au slujit şi ne slujeaşte şi acum». Şi Domnul întăreşte că El e ruda cea mai de aproape a Hatmanului şi deci nimeni să nu-l supere pe Ciogolea în proprietăţile sale. Iar spre încredinţare, «datu-i-am Domnia [mea], pentru slujba ce mi-au slujitu Domnii meale, nime să n-a[i]bă a străca: pentracèia *săngur scriu Domnia mea cu a me mănă, să să crează»* [1]).

Şi deabia trec două luni dela această danie şi Moise Movilă iar mai răsplăteşte pe logofătul Pătraşco. La 8 Martie 1634, în Iaşi, boerii mărturisesc că «Vodă al nostru Moisi Moghilă au dăruit pre jupânul Pătraşcu Ciogolea logofătul şi pre Simion *Orea* vornicul cu un sat drept domnesc, anume *Ubriştii* de lângă Hârlău [2]). În aceeaşi zi Logofătul lua parte în Sfatul domnesc la darea unei hotărîri, *mare*-logofăt fiind Ghenghea [3]).

La un an doi după aceasta Pătraşco chema iară din Feldra, prin Bistriţa, pe Toader Diiacul să-i înveţe nepoţii carte. El scria din Suceava, în Iunie şi iscălia ca *vel*-logofăt[4]); în realitate era *biv*-logofăt. Vasile Lupu înlăturase de pe lângă el pe vechii prieteni ai lui Moise Vodă [5]), şi acum Pătraşco Ciogolea se întorsese iar la moşiile sale, pe această vreme mai multe în ţinutul Dorohoiului decât al Sucevei: aici era acum fiul său Constantin.

Acum, după ce am aflat mai limpede relaţiile Logofătului cu *Movilă*, ne putem explica greşala lui Costin care nemai aflând nimic de samă în activitatea politică a Ciogoleştilor înnainte de Moise Movilă şi-a închipuit că acesta i-a ridicat, iar mai de mult nu fusese decât o «casă de gios» [6]).

La 1636 Pătraşco e *biv*-logofăt [7]). În anul următor, din Hotin, la 4 Mai, cumpără o parte din satul Bobeşti din

---

[1]) Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, 72.

[2]) V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 79.

[3]) Idem, *ibidem*, p. 78 şi 80. Cf. Melchisedec, *Chroinca Huşilor*, app., p. 55.

[4]) Iorga, *Doc. Bistriţei*, I, p. 54, no. LXX. Cf. II, p. XIV—XV.

[5]) *Uricarul*, XXIII, p. 219, n. 2.

[6]) Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, vol. I, p. 291.

[7]) Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, p. XIV—V, n. LXX.

ţinutul Dorohoiului. Cartea de încredinţare e dată de şapte boeri mari ai Moldovei «fratelui nostru, lui Pătraşco Ciogolei ce-au fost logofăt» ca chezăşie până ce era să-şi facă «şi direas[e] domneşti pre acea parte de ocină şi depre scrisoarea noastră». Iscălesc din cei şapte, Şoldan vel vornic, Ureache vel spatar şi Dumitru Buhuş, pârcălab — vărul primar al Sofroniei, nevasta lui Pătraşco Ciogolea [1]).

La 1639 soţia Logofătului moare [2]).

La 15 Iunie 1644 şase boeri moldoveni arată că Andreica, diaconul din Bobeşti, îşi vinde moşia lui Pătraşco pentru cincisprezece lei. Gheorghe Ştefan, la această dată treti-logofăt, adevereşte, iar Tăutul biv-logofăt scrie actul [3]). Nu mult după aceasta diaconul Andreica îşĭ răscumpără moşiea dela Ciogolea [4]). La 6 Februarie 1645 Petru Moghilă mitropolitul Chievului adevereşte pentru satul Oşehlibul, ca să-l stăpânească Pătraşco Ciogole Logofătul [5]). În Noemvrie Pătraşco are un necaz cu nişte locuitori din ţinutul Dorohoiului, cari s'au ridicat asupra lui pentru satul Pomârla. Vasile Vodă a trimes în cercetare pe Vornicul de Botoşeni cu un altul şi Logofătul şi a arătat zapisele dela Balica Hatmanul, pe cari i le dăduse Moise Vodă odată cu moşiea [6]).

La 24 Martie al anului următor 1646, Vasile Vodă întăreşte stăpânirea logofătului Pătraşco peste satul Hudeştii şi altele şi peste nişte locuri de sălaşe [7]). Peste doi ani Domnul întăreşte din Iaşi, la 4 Martie 1648, lui Andrei Murguleţ două acte de mărturie emanate dela Pătraşco biv-logofăt şi dela alţi boeri [8]).

---

[1]) Iorga, *Un mănunchiu de vechi documente româneşti*, In *Convorbiri literare* pe 1900, p. 623.

[2]) I. Bianu, *Catalogul manuscriselor*, I, p. 375, No. 167.

[3]) Iorga, *loc. cit.* din *Convorbiri literare* pe 1900, p. 623, nota 2.

[4]) Idem, *Studii şi Documente*, V, p. 537, No. 2.

[5]) Idem, *ibidem*, VII, p. 211, No. 14.

[6]) *Uricarul*, XXIII, p. 381. V. şi *Arhiva soc. şt. şi lit. din Iaşi*, X, p. 499.

[7]) Doc, pec. 73 din *Bibl. Acad. Rom.*

[8]) *Uricarul*, XXIII, p. 215. Pătraşco *Vornicul* din Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, CCXXIV, No. 1, *cu* doc. *Acad. Rom.*, 107/XLIII din 20 Mai 1688.

Încă o ştire ce o avem despre bogatul Logofăt e din 10 August 1650: Ninul *(Neaniul)* Vornicul, Hăbăşescul Spătarul şi alţi boeri mărturisesc pentru părţile de moşie din Bodeştii-din-Deal, ce le-a vândut Andriica Diaconul lui Pătraşco Ciogolea Logofătul [1]).

Cel din urmă act privitor la Pătraşco e din 30 Septemvrie acelaş an, 1650 [7159]. E un zapis românesc, dat în Târgovişte, prin care Pătraşcu Ciugolea biv-logofăt şi cu Miron Ciugolea biv-pârcălab de Cotnari [fiul său] vând satul Măzăreşti şi... ce sânt în Moldova într'un hotar, — afară de un loc de casă, din sat, mai dinnainte vândut, — Măriei Sale Io Matei Basarab Voevod Domnul Ţărei-Româneşti, împreună cu toţi vecinii, drept 400 # cari i-au plătit în faţa Sfatului domnesc din Târgovişte. Matei Basarab dărueşte aceste moşii M-rii Soveja [2]).

Probabil cu nu mult după aceasta Pătraşco va fi murit. Astfel el nu va fi văzut moartea silnică a celor doi fii ai săi, la trei ani după ultimul său act, în 1653. Credem că dacă Logofătul ar fi trăit până atunci, Costin Cronicarul n'ar fi uitat să însemne şi acest lucru.

Sofronia, soţia lui Pătraşco, erà fiica Măriuţei, născută Prăjescu şi nepoată după mamă, a lui Ion Prăjescu care trăia pe la 1550—80. Acesta avuse pe lângă cei cinci fii (Nicoară Vistiernicul, Savin Vornicul, Stefan Stolnicul, Arpintie Postelnicul şi Vorontar) şi patru fiice: Măriuţa, Nastasia, Agaftia şi Irina. Dintre ele, Măriuţa are pe Sofronia

---

nu poate fi Ciogolea, întâiu pentrucă e vornic şi al doilea pentrucă are de soţie pe «Anniţa»; căci deşi Sofronia murise, nu e admis să se fi recăsătorit fiind deja bătrân la moartea ei.

[1]) Doc. 144/XXXVIII din *Bibl. Acad. Rom.* Copie.

[2]) Fişele de doc. Urechia dela *Acad. Rom.* Urechia scrie că zapisul face parte din colecţia Ministerului de Domenii No. 9364. Am mers să-l caut acolo, dar decând fusese Urechia numerile s'au schimbat, documentele s'au aşezat altfel, aşa că nu l-am mai putut găsi. Urechia înseamnă însă într'un **NB.** că zapisul e autograf. Cred dară că se poate pune temeiu pe extrasul răposatului istoric şi deaceea îl întrebuinţez aici ca atare.

care se mărită cu Pătraşco Ciogolea şi pe Grozava, pe care o ia paharnicul Stratulat Bolea [1]). Verii deci şi verişoarele primare ale Sofroniei şi, ca urmare, rudele destul de aproape ale Ciogoleştilor ce ne interesează, toţi, fiii Sofroniei, erau nenumărate [2]).

Prima oară când întâlnim pomenită pe Sofronia Ciogoloaea, e într'un document al fiului său Constantin din 11 Iunie 1627 : boerii moldoveni adeveresc vânzarea făcută de acesta — cu ştirea fratelui său Petraşco Ciogulea *(sic)* şi a mamei lor — a satului Cucutenii din ţinutul Romanului, boerului Toma Postelnicul [3]). În aceeaşi zi Miron Barnovski Movilă, întăreşte această vânzare [4]). La această dată, cei doi Ciogoleşti n'au nici un titlu de boerie : poate pentrucă nu vor fi fost încă destul de maturi.

Tocmai peste 10 ani, la 12 April 1637, mai întâmpinăm pe Sofronia. De astă dată ea însăşi dă actul : «Adecă eu Sofronia, jupăneasa Ciogolei şi cu fiii miei Constantin Ciogolea dvornicul de Botoşani şi Pătraşco Ciogolea pârcălabul de Hotin şi Miron Ciogolea, şi fiea-mea Tofana», fac o danie lui Dumitru Buhuş Vistiernicul, vărul primar al Sofroniei (căci era fiul lui Cristea Buhuş şi al Nastasiei [născută Prăjescu], sora Măriuţei care era mama Sofroniei) [5]).

La 1642 atât Sofronia cât şi Stratulat Bolea, cumnatul ei, erau morţi. O altă danie făcută la 23 Martie 1642, lui Dumitru Buhuş, de Ciogoleştii înrudiţi cu dînsul prin mama lor — bătrânul Pătraşco Logofătul nu se amestecă in aceste afaceri —, e concepută astfel : «Adecă noi, Grozava, jupăneasa răposatului Stratului ce-au fost paharnic şi Constantin Ciogolea pârcălabul şi Pătraşco Ciogolea şătrarul cel mare şi

---

1) Docan, «*Frate*», In *Arhiva soc. şt. şi lit. din Iaşi*, pe 1900, p. 432.
2) Idem, *ibidem*, p. 432—3.
3) Doc. 174/III din *Bibl. Acad. Rom.*
4) Doc. 194/III din *acelaş* depozit.
5) Docan, «*Frate*», *loc. cit.*, p. 433.

Miron Ciogolea, şi *soru noastră* [1]) Tofana, scriem şi mărturisim cu cest zapis al nostru cum am dat şi am dăruit... *fratelui* nostru Dumitru Buhuş ce au fost vistiernic, cu cinci fărtae de vie la Cotnar...» [2]).

Grozava ia şi încredinţarea nepoţilor săi Constantin, Pătraşco, Miron şi Tofana, pentru ca nu cumva aceştia să se ridice asupra vărului ei Buhuş să-i ia, după moartea ei, înnapoi, dania. Logofătul Pătraşco nu e pomenit nici de nevastă-sa la 1637, nici de cumnată-sa, acum deoarece el n'avea nici un drept, în viitor, la averile lor, ci numai feciorii săi.

Cu acestea trecem la a doua generaţie de Ciogoleşti din secolul al XVII-lea.

V

Dintre copiii lui Mihail şi Pătraşco Ciogolea — Ignat nu se constată a fi avut — de acei ai lui Mihail nu ne putem ocupa aici. Despre fiul său Enache n'avem nici o ştire în afară de cea mai înnainte citată şi tot aşa despre fetele sale, dintre care nu ştim nici cine era nevasta lui Rotompan Vornicul. Aşà că, în afară de ce am expus şi documentat în introducerea la studiul asupra Ciogoleştilor, aici nu mai avem nimic de adăogat.

Dimpotrivă însă, despre fiii lui Pătraşco Ciogolea Logofătul vom avea destule de spus, pentru fiecare din ei, ba pentru unii chiar şi despre copiii lor, precum se va vedea din cele ce urmează.

Cel mai mare dintre fiii lui Pătraşco Logofătul e Con-

---

[1]) *Soră* e aici întrebuinţat pentru *nepoată* în acelaş sens liber, în care *frate* e întrebuinţat pentru diferiţi alţi termeni de rudenie: de pildă aici pentru văr primar (V. articolul d-lui Docan, «*Frate*», *loc. cit.*, p. 433). Dacă Grozava numeşte pe *nepoată*, *soră*, se vede şi din aceasta că sora cea adevărată nu mai era. D. Iorga crede că sensul liber al lui *frate* pleacă dela: *frate de moşie*.

[2]) Docan, «*Frate*», *loc. cit*, p. 433.

stantin [1]). El a avut şi cel mai însemnat rol pe lângă Gheorghe Stefan la răsturnarea lui Vasile Lupu [2]).

Prima dată când îl întâlnim în documente e la 11 Iunie 1627, când vinde satul Cucutenii din ţinutul Romanului [3]). El n'are nici un titlu la acest an. Întâia demnitate ocupată de dânsul în Sfatul domnesc e pârcălăbia Hotinului, prin care de altfel au trecut la începutul carierei lor ori mai pe urmă şi ceilalţi fraţi ai săi. Din 15 Martie 1634 e primul document în care întâlnim pe Constantin ca pârcălab de Hotin.

Moise Movilă, care dărueşte pe tatăl lui Constantin Ciogolea precum am arătat, ridică în cinste şi pe fiu, punându-l pârcălab la Hotin împreună cu Gavrilaşco [4]).

La 1637 vedem pe Pătraşco înlocuind pe fratele său la Hotin, iar pe Constantin, dvornic de Botoşani [5]). Vasile Lupu scăzuse în rang pe Constantin ca şi pe tatăl acestuia Logofătul Pătraşco, din pricina prieteniei lor pentru Movilă. E o taină însă, de ce pe Pătraşco fiul Logofătului nu-l pedepsi, deşi se aflase în foarte bune relaţiuni cu Moise Vodă, precum vom vedea. Constantin rămase dară cu titlul său de pârcălab — propriu zis de *biv*-pârcălab —, ca şi tatăl său,

---

[1]) Toate documentele ni-l arată ca atare, citându-l înnaintea celorlalţi fraţi ai săi, atunci când li înşiră, precum am şi arătat la daniile Sofroniei Ciogolea şi Grozavei Bolea. D. Ghibănescu (*Documente* în *Arhiva soc. şt. şi lit. din Iaşi* pe 1904, p. 45), crede că Constantin ar fi cel mai mic dintre fraţi, de oarece, zice d-sa, «luându-ne după data rangurilor de boerie», «Il găsim abia vornic de poartă în 7153 [1644] Septemvre 18». Dar tocmai aceasta e greşeala, căci nu trebue să ne luăm după data rangurilor de boerie, de oare-ce, cum vom arătà, el căzuse la început în disgraţia lui Vasile Lupu şi pe ùrmă numai s'a împăcat iar cu dânsul. Argumentul doveditor e înşirarea fiilor ei de către Sofronia nevasta lui Pătraşco Logofătul şi de către Grozava, sora ei, în documentele mai înnainte citate. D. Ghibănescu mai face însă (*loc. cit.* p. 44—5) şi alte confuzii: nu distinge doi Pâtraşcu Ciogolea în secol. XVII-lea şi amestecă pe Ignat, Miron, Pătraşco (unicul) şi Constantin (tocmai în această ordine!) la un loc, făcându-i fraţi.

[2]) Despre aceasta vom trata într'un paragraf aparte.

[3]) Doc. 174/III şi 194/III din *Bibl. Acad. Rom.*

[4]) *Uricarul*, V, p. 228.

[5]) Docan, «*Frate*», în *Arhiva, etc.*, pe 1900, p. 433.

Biv-Logotătul. El se retrase la Calafendeşti, unde îndură pierderea mamei sale la 1639. Dar Vasile Lupu nu-l urgisi, ci, treptat, treptat, Constantin se ridică iară în cinste până la demnitatea de mare spătar, cu care şi muri.

Din Calafendeşti îl găsim trimiţând de pe când purta încă titlul de pârcălab de Hotin, o carte către «Domnii de Bistriţă» cu rugăminte de a i se acorda cărţi şi scutire de vamă pentru trimeşii săi [1]). La 16 Februar 1640, din Iaşi, Vasile Vodă întăreşte lui Constantin «boerul nostru» [2]) satul «Ternăuca» de sub Bucovina, în ţinutul Cernăuţului, două părţi din Calafendeşti, în ţinutul Suceava, şi două fălci de vie la Cotnar, cumpărate, unele dela Ion Ciolpan, altele dela o rudă, «Urmeziu», altele dăruite de Moise Movilă [3]).

Ls 23 Martie 1642 Constantin purta încă tot titlul de pârcălab [4]), ocupând poate chiar efectiv această demnitate. Pătraşco acum erà vel şătrar. La 18 Septembre 1644 el e la Iaşi, al cincilea în Sfatul domnesc, ca *dvornic glotnic* [5]). La 20 Iulie 1647, el e vel clucer : îl vedem la Iaşi mărturisind cu alţi boeri pentru o vânzare [6]). Tot clucer e şi la 29 Martie 1649 [7]). Dar, la 1650, Gheorghe Stefan fiind înnaintat, Constantin e numit mare-spătar [8]).

La această dată Miron Costin începe şi el a ne spune câte ceva despre «Ciogoleni». Astfel aflăm dela dânsul că in

---

[1]) Iorga, *Doc. Bistriţei,* II, p. 8, No. CLXXIII.

[2]) In doc. orig. perg. 36/XLIII din *Bibl. Acad. Rom.*, pretutindeni după numele lui Constantin Ciogolea, e adăogat posterior, nedibaciu şi cu altă cerneală, de acei ce au avut interesul s'o facă, cuvintele: и кнѣгини его ıнлѣни — *şi jupânesci lui Ileana*, — pentru a dovedi că dania şi cumpărătura s'a făcut pe numele amândurora. Desigur că schimbarea s'a făcut după uciderea lui Constantin In 1653.

[3]) Doc. cit. Expunerea vicisitudinilor moşiilor cumpărate e foarte interesantă pentru istoria boerilor moldoveni din această vreme.

[4]) Docan, «*Frate*» în *Arhiva*, loc. cit., p. 433.

[5]) Hasdeu, *Archiva istorică*, I, 1, 120.

[6]) Doc. 7/XXXIII din *Bibl. Acad. Rom.*

[7]) Iorga, *Studii şi Doc.*, V, p. 220, No. 40.

[8]) Tanoviceanu, *Răsturnarea lui Vasile Lupu*, în *An. Ac. Rom.*, II, XXIV, Mem., p. 130.

acest an 1650 Ciogolea Vel-Spătar, cu prilejul năvalei Tătarilor fu trimes de Vasile-Vodă «la Hmil», adică la Bogdan Hmilniţchi, Hatmanul, şi că «lui Hmil Hatmanul de mai nainte de aceste vremi intrasă în gând cuscria cu Vasilie-Vodă, pomenind şi mai nainte, *pren Ciogoleni*, cu solie, pentru fata lui Vasile-Vodă, Doamna Rucsanda» [1]).

In afară de ce ne spune Costin, nu mai ştim însă altceva cu privire la rolul Ciogoleştilor în relaţiile Moldovei cu Căzacii lui Hmilniţchi. La 8 Iulie 1651, din Iaşi, Constantin împreună cu Nacul mare-comis şi cu fratele său Pătraşcu, acum stolnic, dă o carte de judecată într'o pricină particulară[2]). La 14 Aprilie 1652 intâlnim iară pomenit pe spătarul Constantin împreună cu fraţii săi Miron şi Pătraşco[3]). La 16 Octomvre al aceluiaş an, tot în Sfatul domnesc al lui Vasile-Vodă, intâlnim iară pe cei doi fraţi Constantin şi Pătraşco[4]). Aceasta e ultima menţiune a Spătarului Ciogolea. În anul următor el e ucis încă înnainte de Paşti, pentru că-şi trădase Domnul, plănuind cu Gheorghe Ştefan Logofătul răsturnarea lui Vasile-Vodă.

După moartea soţului ei, spătăreasa Elena vându o parte din numeroasele moşii ale lui, situate mai ales în ţinuturile Cernăuţului şi Sucevei [5]). Ce s'a mai întâmplat cu familia lui Constantin, nu ştim. Urmaşii săi — de-au fost —, ca şi ur-

[1]) Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, v. I, p. 320.

[2]) Doc. 148/XLIII din *Bibl. Acad. Rom.*

[3]) La *Arhivele Statului*, cond. Assachi, f. 335. Cf. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 2, 191.

[4]) Urechia, *Biserica din Cetatea Neamţu*, în *An. Ac. Rom.*, II, XI, Mem. p. 120. Cf. *Convorbiri literare* pe 1888, voi. XXII, p. 961, şi Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, [4]22, CLXXIII.

[4]) «Й всѣни имъ за викѹпленїе [satul Ternauca cu vecinii ce-I vând fraţi Radul vel stolnic şi N. Abaza sulger, altui boer] ѡт Илѡна кнегинѣ Костантин Чоголѣ бив вел спътарю». Document dela Ştefăniţă-Vodă Lupul, din Iaşi 20 Aprilie 1660. Printre martori e şi Miron Ciogolea, pârcălab din Hotin (Ghibănescu, *Doc.*, în *Arhiva din Iaşi* pe 1904, p. 40-2). Din 12 Mai 1663 e un document în citata *Condica Delenilor*, (com. de d. N. Iorga), unde e vorba de o vânzare a Ilenei Ciogoloae văduva lui lui C. biv vel spătar. — A. Papadopol

maşii fratelui său Pătraşco, — cari au fost —, nu s'au ilustrat prin nimic. A treia generaţie a secolului al XVII-lea reprezentà dejà decadenţa Familiei.

Al doilea fiu [1]) al logofătului Pătraşco Ciogolea, numit după numele tatălui, tot Pătraşco, apare pentru întăia dată în documente odată cu fratele său Constantin ca adeveritor al unei vânzări făcute de acesta [2]), la 11 Iunie 1627.

La 15 Martie 1634, în pârcălabia Hotinului era Constantin [3]). La 18 Iunie, acelaş an, Pătraşcu ia locul fratelui său [4]). La 25 Martie al anului viitor, 1635, Pătraşco e în Sfatul domnesc al lui Vasile Lupu, în această calitate de pârcălab [5]). Două zile după această menţiune, vedem, la 27 Martie 1635, în Iaşi, pe Vasile Lupul întărind lui Pătraşco Ciogolea — pârcălabul de Hotin — proprietăţile dăruite lui de Moise Movilă: un sat Hudeştii-mari în ţinutul Dorohoiului, pe Başeu, cu cele ce ţin de dânsul şi nişte ţigani, pe care Moise-Vodă l'a avut cu privilegiile moşului său Dumitru Moghilă, — fiul

---

Calimah în studiul său *despre Gheorghe Ştefan*, p. 53, spune că «Spătarul Ciogolea era bărbatul frumoasei Dafina din Ţigăneşti de lângă Tecuciu, care în urmă au fost Doamnă Moldovei, luând-o de soţie Eustratie Dabija Voevod. Doamna Dafina au fost femee nu numai foarte frumoasă, dar şi bună la sfaturi». El citează in sprijinul acestei afirmări pe Constantin Căpitanul Filipescu Dar acesta nu spune (V. *Istoriile Domnilor Ţării-Româneşti*, ed. Iorga, Buc., 1902, p. 125-6) decât că Dafina a fost soţia *unuia* din cei ucişi (Căpitanul după o tradiţie falsă crede că-s numai doi). Cronicarul muntean neprecizând şi documentele arătând că soţia lui Constantin Spătarul se numea Elena, se poate că Dafina să fi fost soţia lui Ştefan Sărdarul, ucis şi el cu Ciogoleştii; dar nu e locul nici vremea de a cercetà aici acest lucru.

[1]) Documentele care pot fi luate în seamă pentru această cestiune ne dau în ordinea următoare pe fiii lui Pătraşco Logofătul: Constantin, Pătraşco, Miron, Tofana (V. de pildă Docan, *Frate*, în *Arhiva* pe 1900, p. 433).

[2]) Doc. 174/III şi 194/III din *Bibl. Ac. Rom.*

[3]) V. şi la *Arhivele Statului*, condica Assachi, f. 289.

[4]) Ghibănescu în *Arhiva din Iaşi* pe 1904, p. 45.

[5]) La *Arhivele Statului*, condica Assachi, f. 292.

biv-pârcălabului Moghiliţă, nepotul lui Iaţco Hudici, strănepotul lui Petru Hudici [1]).

Pătraşco avuse prevederea de a trece mai la vreme de partea lui Vasile şi de acèea îl vedem în relaţii mult mai bune decât fratele şi tatăl său, cu noul Domn. El stă ca pârcălab de Hotin, până după 1640.

La 14 Aprile 1635, în Iaşi, Pătraşco împreună cu Savin, Lupul şi Ionaşco Prăjescul, rudele sale de pe mamă, şi cu Dumitraşco Şoldan, — toţi împreună ca rude ale hatmanului Balica —, pornesc pâră înnaintea Domnului pentru «jumătate dintr'un colţ» din satul Vlădenii pe Jijia, în ţinutul Dorohoiului, împotriva Alboteştilor, cu cari Balica schimbase acest sat pe vremea lui Constantin-Vodă. Vasile Lupul dă însă dreptate Alboteştilor [2]).

In sfârşit mai găsim menţionat pe pârcălabul Pătraşco la 12 Aprilie 1637 [3]), la 4 Februarie 1639 [4]) şi la 16 Februarie 1640 [5]).

La 23 Martie 1642 îl întâlnim ca vel şătrar [6]). La 8 Iulie 1651, la Iaşi, ca stolnic [7]). Apoi la 14 Aprilie îl aflăm în Sfatul domnesc al lui Vasile împreună cu fraţii săi Miron şi Constantin [8]). Pătraşco Logofătul putea fi mândru acum cu feciorii săi. La 16 Octomvrie, acelaş an, 1652, Pătraşco e *vel-*

---

[1]) Orig. perg. pec. atârnată, No. 71, în *Bibl. Acad. Rom.* Pătraşco e citat şi în Sfatul domnesc, la un loc cu ceilalţi boeri. Alţi Ciogolceşti nu-s. Cf. Iorga, *Studii asupra istoriei Românilor în sec. XVII*, p. 51. Data e *Martie*. Mai erà la Hotin pârcălab cu dânsul, Dumitru Buhuş, vărul primar al mamei sale Sofronia.

[2]) *Uricarul*, XXV, p. 296-7 şi p. 303 şi urm. unde e şi textul slavon.

[3]) Docan, «*Frate*» în *Arhiva din Iaşi,* pe 1900, p. 433.

[4]) *Uricarul*, XVI, p. 27.

[5]) Doc. 36/XLIII din *Bibl. Acad. Rom.* Pătraşco are de coleg la Hotin pe Constantin Stârcea.

[6]) Docan, «*Frate*» în *Arhiva din Iaşi,* pe 1900, p. 433.

[7]) Doc. 148/XLIII din *Bibl. Ac. Rom.*

[8]) La *Arhivele Statului*, condica Assachi. Cf. Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 2, 191.

stolnic [1]). La 16 Ianuarie 1653 Pătraşco Ciogolea, vel-stolnic, e întăiul boer într'un Sfat domnesc al lui Vasile-Vodă [2]) şi la loc de cinste într'un alt Sfat in care intrau toţi boerii mari ai Ţării [3]).

Câteva luni după aceasta, el erà ucis, pentru trădare, împreună cu frate-său Constantin [4]). El lăsà o văduvă, pe Tudosca, şi trei copii, Lupaşco, Mărguţa şi Constantin. Pe aceasta o vedem vânzând cu copiii la 8 Aprilie 1655 lui Toader Jora Sulgerul a patra parte din satul Brănzeni în ţinutul Hotinului, «dereptu doo sute lei bătuţi, pentru neşte bani cari s-au aflat dator giupănu-mieu lui Andrieş ficiorul lui Toderaşco Logotătulŭ. Şi s-au făcut acest zapis dennainte a mulţi ficĭori de boeri anum[e] de[n]nainte Dumisali lui Miron Cĭogolei cluceriului celui mari şi dennainte lui Ioniţă Prăjescul ftori vistiernic şi dennainte lui Ilie Sturzea păharnicul şi ... lui Gligoraşco Ghica postelnic şi ... lui Vasili Şoldan visternic şi ... lui Gligori Pelin vătav de aprozi şi ... lui Alecsandru armaşului». Iscălesc boerii, iar Todosca pune pecetea — în fum, foarte clară, — «Тодос[ка] ст[о]л[н]н[ца]» [5]).

Ea trăi încă multă vreme după moartea lui Pătraşco. Se căsători chiar cu un Drăguţăscul, de care însă mai apoi se despărţi, căci la 10 Septembre 1667, în Iaşi, vedem pe Iliaş-Alexandru Voevod dând o carte domnească «ğupănesei Ciogoloae *stolnĭcasa*, ce-*au fostu* după Drăguţăscul», pentru a

---

[1]) Urechia. *Biserica din Cetatea Neamţu*, în *An. Ac. Rom.*, Mem. p. 120. Cf. *Convorbiri literare* pe 1888, voi. XXII, p. 961 şi Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, *22, CLXXIII.

[2]) Documentele Miclescu din *Bibl. Acad. Rom.* Com. de Al. Lăpĕdatu.

[3]) Ghibănescu, *Doc.*, în *Arhiva din Iaşi*, pe 1904, p. 46.

[4]) Pentru cariera lui Pătraşco Ciogolea ca *frate* al lui Constantin, Miron şi ... Ignat, v. Ghibănescu, *loc. cit.*, p. 45.

[5]) *Inventar de scrisorile boerilor sturzeşti* pentru Nihoreni, ţinutui Hotinului (prov. Kupperman), com. de D. Iuliu Tuducescu, şi *doc. Sturdza. Scheianu* (com. de Al. Lăpĕdatu): la *Acad. Rom.* Prin Tudosca, Pătraşco Ciogolea era cumnat cu Gheorghe Ştefan (Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. CCXLIV).

Despre fiii lui Pătraşco n'avem ştire să fi ocupat mai apoi demnităţi în Sfatul domnesc. Pretutindeni nu mai găsim pomeniţi pe Ciogoleştii din a

pune stăpânire pe nişte case ale unor Armeni datornici, din Suceava [1]).

* * *

Al treilea fiu al lui Pătraşco Logofătul pare a fi un Ionaşco, mort in floarea vârstei, înnainte de 1637. Miron care îi urmà lui, ca etate, e deci pretutindeni citat dela această dată, ca al *treilea* fiu al Logofătului, în realitate fiind, poate, al patrulea.

Despre Ionaşco Ciogolea n'am aflat decât o singură mărturie documentară [2]) şi de aceea nu ne-am pronunţat categoric gentru existenţa lui. Totuşi mărturia nu poate fi înlăturată întru cât documentul — deşi nu l-am putut găsi în original [3]) —, ni e dat aproape în întregime şi cu date care sunt în perfectă concordanţă cu celelalte mărturii ale vremei, n fişele lui V. A. Urechia, depuse cu toate documentele şi notiţele lui istorice la Academia Română.

Iată-l:

Din 12 Februar 7142 [1634] Moise Movilă face înştiinţare pentru adevărat şi credinciosul boerul nostru *Ionaşco Ciogolea al treilea logofăt* şi pre *frate-său* Miron Ciogolea cari au slujit nouă cu dreaptă şi credincioasă slujbă, pentru care văzând şi noi a lor slujbă cu credinţă, miluitu-i-am pre dânşii cu credinţă osebită de altă milă a noastră *(sic)*, şi le-am dat şi i-am miluit pre dânşii întru al nostru pământ al Moldovei, cu patru sate anume Durmanu-cel-mare şi Durmanu-cel-mic şi Logofeteţ şi Gliceşti şi iarăşi câteva părţi din

---

treia generaţie a secolului al XVII-lea decât ca «nepoţii Ciogolii», bine înţeles ai Logofătului, cel care are o viaţă mai lungă şi o activitate mai strălucită, în afară de fiul său Constantin.

[1]) Doc. orig. 125/XLIV din *Bibl. Acad. Rom.*

[2]) Doc. Urechia din *Bibl. Acad. Rom.*, — fişe necatalogate —: copie de pe un «Suret la *Arch. Stat. Buc.*, M-rea Bogdana, pach. No. 42».

[3]) Căutând, după indicaţie în pachetele M-rei, n'am putut găsi acest act, de oare-ce citatul a fost, probabil, rău făcut.

ocină, din satul Pătroşit *(sic)* [1]), ce sunt la ţinutul Iaşului, — care acele părţi de ocină sunt drepte moşii ale Domniei mele de vreme că sunt a celui dintăi frate [2]) al Domniei mele Isac Balica Hatmanul —, pentru aceea ca să fie lor dreaptă danie şi şi miluire şi uric cu tot venitul ncruşnit *(sic)* nici odinioară în veaci. Deci după a noastră viaţă, «etc.» S'a tălmăcit de Evloghie Dascal.

Acest document ar arătà că Moise Movilă a răsplătit pe toţi Ciogoleştii pentru serviciile ce i-au adus cu prilejul venirei lui în Domnia Moldovei. Dar, de oarece n'am putut noi înşi-ne vedea documentul citat de Urechia, nu numai că dăm nùmai ca o ipoteză probabilă existenţa lui Ionaşco Ciogolea — ce ar fi fost al treilea fecior al Logofătului şi ar fi murit în floarea vârstei —, dar nici nu mai facem alte consideraţiuni cu privire la relaţiile lui cu Moise-Vodă [3]).

* * *

Al patrulea fecior al lui Pătraşco Logofătul, dacă Ionaşco a existat, şi, în orice cas, al treilea Ciogolea existent până târziu, din a doua generaţie a veacului al XVII-lea, e Miron Ciogolea.

Că el e cel mai mic dintre fraţi se vede şi din aceea că apare mai târziu decât toţi în Sfatul domnesc. Întăia dată când e menţionat, e la 1634, Februarie 12, în documentul citat pentru Ionaşco, — fără boerie [4]). La 12 Aprilie 1637 el

---

[1]) Toate aceste nume de sate cred că nu sunt bine citite.

[2]) Traducerea ori citirea e rea.

[3]) Faptul că Ionaşco Ciogolea nu e menţionat în niciun document de după 1634, e hotărîtor pentru cestiunea morţii lui, care desigur s'a întâmplat, — în caz când documentul lui Urechia e bine cetit —, nu târziu după această dată. Aşà dar nu putem identificà cu Ionaşco Ciogolea pe nici unul din Ionaştii, pârcălabi (Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, 226-7 şi Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, v. I, p. 321) ori agi (Iorga, IV, *o. c.*, p. 343, cu doc, 35/XLVI din *Bibl. Acad. Rom.*) pe cari-i întâlnim la această epocă.

[4]) Doc. necatalog. Urechia, citate, din *Bibl. Acad. Rom.*

încă tot nu intrase în Sfatul Domnilor [1]) şi tot astfel se află şi la 23 Martie 1642 [2]). Dar în acest din urmă an, spre iarnă, Miron Ciogolea e pus pârcălab la Neamţu. Domnul îl trimete să facă o hotărnicie pe valea Topoliţei la Petrecani şi Urechiani, pentru despărţirea lor. El strânse, după obiceiu, satele «din gios şi din sus» ca «să întreabe de oameni bătrâni pre unde li să desparte hotarul» — şi cei doi găsiţi mai bătrâni trimet încredinţarea lor înscris Domnului, mărturisind «cu brazda în cap» [3]). Miron însuşi, la 13 Decembre al acestui an, 1642, raportează şi el Domnului despre hotărnicia făcută [4]).

Apoi, Miron nu mai apare prin documentele câte le-am putut găsi, până tocmai în 1650. La această dată aflăm din Miron Costin care-i dă titlul de stolnic, poate printr'o confuzie cu fratele mai mare al lui Miron, Pătraşcu Stolnicul, că, fostului pârcălab de Neamţu i se întâmplă o mare nenorocire. Tătarii năvălind «au luat pre giupâneasa lui Miron Ciogole *stolnicul* cu o cucoană *(fată)* a lui, care n'au mai eşit den robie în veci» [5])

Un document din 30 Septembre 1650 arată că până la acest an el fusese şi pârcălab de Cotnari, de oare-ce acum el e citat ca *biv*-pârcălab în acel loc [6]). Dar ia 14 Aprilie 1652 el e iar pârcălab la Neamţu cu Boţul [7]). Catastrofa din 1653 nu-l atinge şi pe dânsul. Stând la Neamţu, e probabil că el nici nu se amestecase în intrigile pornite la Iaşi de Gheorghe Ştefan Logofătul, cu fraţii săi Constantin şi Pătraşco, cu Stefan Sărdariul, şi cu alţii, împotriva lui Vasile Vodă Lupul [8]).

---

[1]) Docan, «*Frate*», în *Arhiva din Iaşi* pe 1900, p. 433.

[2]) Idem, *ibidem*, p. 433.

[3]) Hasdeu, *Arhiva istorică*, I, 1, p. 24, doc. fără dată.

[4]) Idem, *ibidem*, p. 24.

[5]) Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, t. I, p. 319.

[6]) Zapisul românesc dat în Târgovişte de Logofătul Pătraşco şi fiul său Miron pentru vânzarea făcută lui Matei-Vodă Basarab, deja citate. Doc. necatalog. Urechia din *Bibl. Acad. Rom.*

[7]) La *Arhivele Statului*, condica Assachi, f. 335. Cf. *Arhiva istorică* a d-lui Hasdeu, I, 2, p. 191 şi Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, *22, CLXXIII.

[8]) Cf. Ghibănescu în *Arhiva din Iaşi*, pe 1904, p. 44—5.

Îl întâmpinăm făcând «credincioasă slujbă» noului Vodă chiar din Iunie 1654 [1]). La 30 Mai al anului următor 1655 îl găsim ca *vel cluciar* în Sfatul lui Gheorghe Stefan [2]). Şi tot în această calitate e şi la 25 Februarie 1657 când îl găsim cumpărând o ocină din Andreşeni, pe apa Jijiei, în ţinutul Iaşului, dela Popa Miron din Glăvăneşti [3]). In acest an Gheorghe Stefan scriind lui Gheorghe Râkóczy «craiul Ardealului», pomeneşte şi de Ciogolea, pe care'l bănueşte de prietenie cu Tătarii: «Iară pentru Ciogolea, pentr'acea şi noi am socotit, că el să are în prieteşug cu dânşii, ce oare-ce din lucrul lor tot va adeveri Ciogolea» [4]). Bietul Miron, care voia să-şi scoaţă nevasta şi fata din robie, erà acum învinovăţit de prietenie cu acei ce i le răpise.

La 20 Martie 1659 Miron — biv clucer — împreună cu Stefan Boul, vornic mare de Ţara-de-jos, Toma biv vornic mare, Hăbăşescul Sărdar, Buhuş mare clucer, Constantin Prăjăscul mare sulger, Costea Moţoc biv sulger, Savin biv logofăt, şi Vasile Şoldan jicnicerul, — între cari se împărţise moşiile Movileştilor şi ale Balicăi Hatmanul—, declară că le dau înnapoi «dumneei Ileana, cucoana răposatului Ion Vodă Moghila» [5]). Toţi cei din acest document sunt rude ale lui Miron, şi, împreună cu dânsul, rude mai de aproape sau mai de departe ale Movileştilor, direct sau prin Hatmanul Balica [6]).

Ultima dată când îl mai găsim menţionat e într'un document dela Stefăniţă Vodă Lupu din 20 Aprilie 1660, când Miron e la Iaşi în Sfatul domnesc cu demnitatea de pârcălab de Hotin [7]).

Cu acestea am sfârşit mult-puţinele lucruri ce aveam de expus cu privire la soarta Ciogoleştilor din a doua generaţie

---

[1]) Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. 267.
[2]) Melchisedec, *Chronica Huşilor*, app. p. 71.
[3]) V. A. Urechia, *Miron Costin*, I, p. 84.
[4]) Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. 52.
[5]) Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. 343 cu doc. 42/LVIII din *Bibl. Acad. Rom.*
[6]) Despre înrudirile Ciogoleştilor, v. Cap. VI al cercetării de faţă, şi nota finală.
[7]) Ghibănescu, *Doc.*, în *Arhiva din Iaşi* pe 1904, p. 41—2.

a secolului al XVII-lea. Ne mai rămân, pentru a fi completi, câteva cuvinte de adăogat asupra Tofanei, fata lui Pătraşco Logofătul şi sora celor trei boeri mari din Sfatul domnesc al lui Vasile Vodă.

*

Pe fiica lui Pătraşco Logofătul şi a Sofroniei, Tofana, n'am întâlnit'o decât de două ori in documente: odată înnaintea morţii mamei sale şi altă dată după. In ambele dăţi ea e împreună cu fraţii săi, adeverind daniile făcute: la 12 Aprilie 1637 [1]) de Sofroniia, iar la 23 Martie 1642 [2]) de Grozava, sora ei: lui Dumitru Buhuş vărul lor primar. După cea din urmă dată Tofana probabil se mărită şi atunci ea trecând într'o altă familie—pe care deocamdată nu o cunoaştem — rupe legăturile strânse cu părinţii şi fraţii săi, cari acum, ei, ne interesează în primul loc.

* * *

Cu cele de mai sus zise ar trebui să încheem expunerea soartei celei de-a doua generaţii de Ciogoleşti. Dar de dânşii se leagă un eveniment istoric asupra căruia nu vom insistà aici mai mult, întru cât a fost destul de mult şi de bine studiat mai înainte, însă totuşi vom reaminti în câteva trăsături faptele, la cari Familia ce ne preocupă a luat o aşa de nenorocită parte. E vorba de răsturnarea lui Vasile Lupul cu prilejul căreia, printre alţii, marele spătar Constantin Ciogolea şi marele stolnic Pătraşco Ciogolea îşi pierdură viaţa [3]).

---

[1]) Docan, «*Frate*», în *Arhiva din Iaşi* pe 1900, p. 433.

[2]) Idem, *ibidem*. Un doc. din 14 Sept. 1669 dela Duca Vodă, pentru Tofana «Barbovschioae», poate că se raportă la ea (*Condica Delenilor*, citată).

[3]) Pentru răsturnarea lui Vasile Lupul, vezi, ca povestiri contimporane, ce spune Paul de Aleppo în «*Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în Ţările Române (1653—1658)*», ed. Em. Cioranu, Bucureşti, 1900, p. 39 şi urm. cu conştiincioasele adnotaţii ale editoarei care citează acolo şi multe din *izvoarele externe* privitoare la subiect. Apoi *Cronica* contimporanului ſerliez în Hasdeu, *Arhiva istorică*, v. II, p. 15, n. 4. *Cronica* lui Miron Costin dă însă cele mai preţioase ştiri (Kogălniceanu, *Cron. Rom.*, I, p. 322 şi urm.), după ari în primul rând s'au luat toţi cei ce au scris istoria acestei epoce. Ca

La începutul Domniei sale Vasile Lupu e înconjurat, în afară de fraţii săi Gavril Hatmannl şi Gheorghe Paharnicul, numai de boeri pământeni. Treptat-treptat însă, el introduce străini în locul lor. Astfel, în Sfatul domnesc dela 16 Octomvre 1652, găsim şeapte boeri străini, greci, şi numai trei români: ci aceşti trei români erau logofătul Gheorghe Stefan, spătarul Constantin Ciogolea şi fratele acestuia stolnicul Pătraşco [1]). Boerii români fură prigoniţi sistematic[2]). Poporul îşi pierduse pământul, cumpărat mereu de greci [3]). Vasile Lupu şi cu rudele sale făceau cele mai mari abuzuri [4]). Dar dintre toţi, mai ales boerii băştinaşi n'aveau de loc de ce să fie mulţămiţi.

Acel ce îşi luâ greaua sarcină de a conduce pe nemulţămiţi fu boerul Gheorghe Stefan. El intrase târziu în dregătorii: la 1638 deabia erà treti-postelnic [5]). Care fură cauzele ce împinseră pe Stefan, «logofătul» de după 1650, ca să procedeze mai energic, nu e locul a le înşirà aici [6]). Destul

---

scrieri ajutătoare se pot luà: A. Papadopol Calimah, *Despre Gh. Ştefan* (p. 48 şi urm.); Ion Sîrbu, *Mateiu Vodă Băsărabă's auswärtige Beziehungen (1632—1654)*, Leipzig, 1899 şi Hurmuzachi, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, Bucureşti, 1884, vol. III, p. 177 şi urm. (după care Xenopol, *Ist. Rom.*, IV, p. 52 şi urm.); I. Tanoviceanu, *Răsturnarea lui Vasile Lupu*, in *An. Acad. Rom.*, II, XXIV, Mem. p. 120 şi urm., mai ales, pentru subiectul nostru. (Asupra acestei lucrări v. Iorga în *Convorbiri literare* pe 1902, p. 191); Iorga, *Studii şi Documente*, IV, Prefaţa, din care mai ales pp. CCXLII şi urm.; asupra politicei şi planurilor mari atribuite lui Vasile Lupu, v. Iorga, *Studii asupra Istoriei Românilor în secolul XVII*, p. 28-9; în sfârşit, pentru alte izvoare cu privire la întâmplările din 1653, v. Sîrbu, *loc cit.*, şi Iorga, *Studii şi Doc.* IV, loc. cit: adnotaţia.

[1]) Tanoviceanu, *Răsturnarea lui Vasile Lupu*, în *An. Acad. Rom.*, II, XXIV, Mem. p. 120 şi urm.

[2]) *Călătoriile Patriarhului Macarie*, ed. Cioranu, p. 44.

[3]) Tanoviceanu, *o. c.* p. 124—7.

[4]) Idem, *ibidem*, p. 128 şi urm.

[5]) *Ibidem*, p. 129 şi urm.

[6]) V. in această privinţă Sîrbu, Iorga (*Studii şi Doc.* IV) şi Tanoviceanu, loc, cit.; Sîrbu, p. 324 şi urm.; Iorga, p. CCXLII—III; Tanoviceanu, p. 135 şi urm.

că şi din pricina Cantacuzineştilor [1]) şi din pricina lui Vasile Vodă însuşi [2]) Gheorghe Stefan înţelegându-se cu duşmanii lui Lupul, plănui răsturnarea Domnului, de astă dată [3]) în folosul său propriu. Logofătul găsi un tovarăş, modest şi folositor [4]) în Stefan Sărdariul şi alţi doi tovarăşi, cu mult mai folositori dac'ar fi fost mai statornici. Aceştia din urmă erau fraţii Ciogolea, rude, cum s'a arătat mai sus [5]), cu Gheorghe Stefan. Ei fură iniţiaţi în taina răscoalei ce se pregătea, dar când Logofătul văzù că n'are de-aface cu oameni destul de energici, îi lăsâ în plata Domnului [6]). Fù o mare greşală pentru el ca şi pentru dânşii, şi ceeace au făcut ei pe urmă dovedi cu prisosinţă că nu erau numai fără voinţă dar şi lipsiţi de caracter.

Logofătul şi Serdarul lui Vasile lucrau cu multă pricepere [7]). Domnul nici nu bănuia ce i se pregăteşte [8]). Rákóczy îi trimetea vorbe bune din Ardeal iar conspiratorii ţineau bine taina [9]). Numai aşà la câte un chef mai straşnic — care pentru Pătraşco Ciogolea nu erà lucru rar —, acesta «mai vădea lucrul». «Ce nime nu luà aminte un lucru ce nice în gând nu încăpea» [10]).

Când se apropiară sărbătorile Paştelui din 1653, oastea ardeleană şi munteană se apropia şi ea de graniţa Moldovei [11]).

---

[1]) Cf. Papadopol Calimah, *Despre Gheorghe Stefan*, p. 48.

[2]) Tanoviceanu, *o. c.* p. 135 şi nota 6.—137.

[3]) Răsturnarea lui Vasile Lupu se plănuise şi In 1636—7 în favoarea lui Ion Vodă fiul lui Moise Movilă. V. Hurm., *Doc.*, IV, 1, 622, şi celelalte izvoare din Papadopol Calimah, *o. c.* p. 50, n. 3.

[4]) V. Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. CCXLIII.

[5]) V. şi Iorga, *o. c.* IV, p. CCXLIV.

[6]) Iorga, *loc. cit.* Cf. A. Papadopol Calimah, *o. c.*, p. 50 şi urm. şi Miron Costin în Kogălniceanu, *Cronicele României*, ed. II, t. I, p. 323.

[7]) Sîrbu, *o. c.* p. 322 şi urm. şi Iorga, *loc. cit.*

[8]) Miron Costin, *loc. cit.* p. 322 cu Iorga, *loc. cit.* Pentru alte izvoare v. Iorga.

[9]) Iorga, *loc. cit.*

[10]) Miron Costin, *loc. cit.* p. 322—3. Cf. Iorga, *loc. cit.* şi Papadopol Calimah, *o. c.* p. 50 şi urm.

[11]) Miron Costin, *loc. cit.*, p. 323 şi urm. şi Iorga, *loc. cit.*

Sărdarul duse oastea împotriva unor Tătari ce nu se grăbeau să vină [1]) iar Gheorghe Stefan, care-şi trimisese dinnainte soţia la Munţi, pretextă că e bolnavă greu şi plecâ şi el, de Florii, într'acolo. Acum lucrurile erau ca şi făcute. Focul începuse. Dejà ajunsese svonul la Iaşi că oastea duşmană vine [2]).

Ciogoleştii ştiindu-se vinovaţi îşi pierdură cumpătul. Ei trădară pe Gheorghe Stefan pentru Vasile Lupul, după ce trădaseră pe acesta pentru cel dintăiu [3]).

Spătarul Constantin şi de ciuda că Gheorghe Stefan îl lăsase în mâinile Domnului şi din pricina aceleiaşi lipse de energie, de care dăduse dovadă şi mai înnainte, nu plecâ dela Curte şi nu îndrăzni nici el nici frate-său să plece din Iaşi. Ci el scrise lui Vasile aceste rânduri:

«*Milostive Doamne!*

«Eu unul den slujitorii Măriei tale, *cei străini*, mâncând pânea şi sarea Măriei tale de atâţia ani, ferindu-mă de osândă să nu-mi vie asupră pentru pânea şi sarea Măriei tale care o mănânc dentr'atâţia ani, îţi fac ştire Măriei tale pentru Stefan Gheorghie, Logofătul cel mare, că-ţi este adevărat viclean şi s'au agiuns cu Racoţi şi cu Domnul muntenesc, şi sunt gata oştile, şi a lui Racoţi şi a lui Matei Vodă, să vie asupra Măriei tale; de care lucru adevărat, adevărat să crezi Măria ta, că nu este într'alt chip» [4]).

Erà însă prea târziu.

Răvaşul fu dat egumenului dela Aron Vodă, Iosaf, cu jurământ să nu spue dela cine este şi cu poruncă să-l arate întâi vel vistiernicului Iordachi şi pe urmă Domnului. Cantacuzino se lepădâ de răvaş. Egumenul îl duse Domnului. Aici el fu silit să spue cine i l-a dat [5]).

---

[1]) Iorga, *loc. cit.*

[2]) Miron Costin, *loc. cit.* p. 323.

[3]) Idem, *ibidem.*

[4]) *Ibidem.*

[5]) Idem, *ibidem*, p. 323—4.

Aduşi in Sfatul domnesc Ciogoleştii pârîră şi pe Stefan Sărdarul. Se dădù poruncă să fie adus atunci la Curte şi acesta, şi se trimese şi după logofătul Gheorghe. Dar Logofătul erà acum departe. Trimişii Domnului îl ajunseră când el se întâlnea cu oastea străină [1]).

Stefan Sărdarul adus la Sfat mărturisì vina. Când Domnul primi vestea ajungerei oştii ungureşti la Roman şi a intrării celei munteneşti pe la Focşani, «au dat pre amândoi Ciogoleştii şi pre Stefan Sărdariul pre mâna Siimenilor de i-au omorît noaptea dennaintea jitniţei ce erà în lontru în Curte» [2]). Dar şi Vasile Vodă trebui să se retragă în grabă în faţa oştilor biruitoare ale Logofătului ce veneà cu Kémeny Ianos şi cu Diicul Spătarul [3]).

Noua Domnie găsea în viaţă din neamul lui Pătraşco Ciogolea Logofătul numai pe fiul său Miron şi pe nepoţii săi, mai mulţi, dar nişte becisnici, după cum se văzù din cele ce urmară [4]).

In soarta Ciogoleştilor de după întâmplările din 1653, execuţia celor doi membri de frunte ai Familiei avù urmări tragice. Neamul lor se prăpădeşte deodată. Miron Ciogolea mai trăeşte până pe la 1660 şi, după această dată, urmaşii vechilor boeri nu vor mai fi *ei*—cum ii chiamâ pe fiecare—, ci vor fi «rudele Ciogolei», «fiii Ciogolei», «nepoţii Ciogolei»— ai celui mai vestit adică dintre Ciogoleşti, Pătraşco Logofătul, ajutătorul cuminte şi răsplătitul din bielşug al celui de pe urmă Movilă de pe tronul Moldovei, Moise Vodă.

Şi acum să păşim mai departe în această cercetare a destinelor Familiei Ciogolea, căutând a lămuri pe scurt ce s'a întâmplat cu dânsa între secolii al XVII-lea şi al XIX-lea.

---

1) P. 324—5.

2) P. 325 şi Iorga, *loc. cit.* Cf. *Macarie*, ed. Cioranu, p. 41—2 şi Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, p. *22, CLXXIII.

3) Sîrbu, *loc. cit.* şi Iorga, *Studii şi Doc.* IV, p. CCXLIV—V.

4) Pentru cei trei fraţi Ciogolea, v. Sfatul domnesc din Hasdeu, *Arh. ist.*, I, 2, p. 191.

VI.

Intinsele alianţe făcute prin căsătorii între diferiţii membri ai familiilor boereşti moldovene aduc ca urmare, la fiecare din ele un arbore de rudenie enorm. Astfel Logofătul Pătraşco Ciogolea erà înrudit după fraţii săi şi după nepoţii săi de frate cu o sumă de familii. Dar şi după soţia sa el erà înrudit cu încă mai multe. Sofroniia, ai cărei unchi şi mătuşe — fraţi şi surori ai mamei sale Măriuţa, născută Prăjescul—, erau nouă de toţi, avea rude de-aproape în următoarele familii [1]: Prăjescu, Ghenghea, Hăbăşescu, Başotă, Beldiman, Bolea [2]), Buhuş [3]), Caraiman, Şoldan, Boul, Bucium şi altele, mai toate cunoscute destul de bine din documentele vremii.

Dar cu unele din aceste familii Pătraşco Logofătul era înrudit şi prin nepoatele sale de frate— fiicele lui Mihail Ciogolea — căsătorite cu diferiţi feciori de boeri, precum Boul şi alţii [4]).

Astfel dintr'un document din 14 Aprilie 1635, vedem că aceste înrudiri duc la o alta aceea cu Balica Hatmanul: Savin Prăjescul, Dumitraşcu Şoldan, Lupul Prăjescul, Pătraşco Ciogolea pârcălabul Hotinului — fiul Logofătului —, şi Ionaşco Prăjescul, sunt numiţi «toţi rude de ale lui Balica Hatmanul» şi în puterea acestei înrudiri îi vedem trăgând în judecată pe Alboteşti pentru nişte moşii, foaste ale Hatmanului [5]). Şi un alt document ne arată că Stefan Boul biv-vornic şi Dumitraşcu *sin* Stelan Boul, David ot Zaluceani, Petrea Dronea şi Isac, sunt *rudele Ciogolei* şi sunt înrudiţi şi cu Balica [6]).

---

[1]) Docan, «*Frate*» în *Arhiva din Iaşi*, pe 1900, p, 432—3.

[2]) Cumnatul logofătului Pătraşco —, ţinând pe Grozava, sora Sofroniei.

[3]) Dumitru Buhuş era văr primar cu Sofronia. Pentru Buhuşeşti şi în special pentru Dumitru, v. Docan, *loc, cit.*, p. 432—4 şi Iorga, *Studii şi Doc.* VI, p. 552, no. 20, cu indicaţiile de acolo.

[4]) *Uricarul*, XXV, p. 274.

[5]) *Uricarul*, XXV, p. 296 — 7, şi p. 303 şi urm., unde e şi textul slavon. Pentru Isaac Balica, v. doc. 8/XLI, 36/XVII, 3/XLI, 175/VII, din *Bibl. Acad. Rom.*, unde-l întâlnim ca vel-vistier şi 171/VII, Pec. 62 şi altele din acelaş deposit, unde-l găsim ca hatman.

[6]) Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, p. 343 cu doc. 7/XII din *Bibl. Acad. Rom.* Cf. *Condica Delenilor*, din posesia d-lui Costache Ghica (com. de d. N. Iorga).

Înrudirea Ciogoleştilor şi rudelor lor cu Balica duce însă la înrudirea cu familia domnească a Movileştilor, cu cari — de pildă cu Moise — , Hatmanul era văr-primar şi cu părinţii cărora — de pildă Ieremia, Simion şi ceilalţi — , tatăl lui Balica, numit tot: Hatmanul Isaac Balica, Bătrânul, era frate. În adevăr un document din 20 Martie 1659, ne arată pe Stefan Boul vornic mare de Ţara-de-jos, Toma biv-vornic mare, Hăbăşescul sărdar, Buhuş clucerul cel mare, Miron Ciogolea biv-clucer, Constantin Prăjăscul sulger mare, Costea Moţoc biv-sulger, Savin biv-logofăt şi Vasile Şoldan jicnicerul, cari-'şi împărţiseră *moşiile Movileştilor şi Balicăi*, adeverind că le dau «dumneei, cucoanei *(ficei)* răposatului Ion Vodă Moghilă» [1]).

Ciogoleştii, rude dară cu Balica şi cu Movileştii, erau prin Ileana fata lui Ioan Movilă, nepoată de văr primar Balichii, şi soţie lui Miron Costin vel-vornic, rude şi cu Costineştii [2])

Alăturea de serviciile aduse lui Moise Movilă de Ciogoleşti, mai veneau deci şi oarecare consideraţii de natură mai intimă care făcură pe Domnul dela 1633—4 să umple de daruri familia Logofătului Pătraşco. Şi legăturile Movileştilor cu Ciogoleştii [3]), ţin şi mai târziu. Astfel vedem pe Petru Movilă, mitropolitul Chievului care «a stat necontenit în atingere nu numai cu multele sale rude din Moldova, cu acei cari aveau interese faţă de dânsul . . . ci [şi] cu ierarchia ei bisericească şi cu domnii ei» [4]), — că dă în 1645, o mărturie Logofătului Pătraşco pentru stăpânirea moşiei Oşihilibi [5])

Din puţinele înşirate cu privire la neamurile Ciogoleştilor, cred că s'a văzut în de-ajuns, atât întinderea cât şi vrednicia legăturilor acestei familii, cu care mai toate marile familii moldovene din prima jumătate a secolului al XVII-lea erau înrudite.

---

[1]) Iorga, *Studii şi Doc.*, IV, 343, cu doc. 42/LVIII din *Bibl. Acad. Rom.*

[2]) Urechia, *Miron Costin*, I, p. 107. Doc. din 26 Aug. 1665.

[3]) V. *Arhiva istorică*, I, 1, 128; I, 2, 190. Cf. şi I, 1, 91 şi I, 1, 24.

[4]) Iorga, *Istoria literaturei religioase a Românilor*, p. 136—7.

[5]) Iorga, *Studii şi Doc.*, VII, p. 211, no. 14.

Căci nu o expunere amănunţită şi completă a acestor legături am voit să facem aici, — aceasta ar cere ani îndelungaţi de studii şi cercetări speciale —, ci numai o clarificare în câteva cuvinte, atât anume, cât e de nevoe, pentru înţelegerea rostului Familiei de care ne ocupăm.

Şi acum, să vedem ce se mai întâmplă cu Ciogoleşti secolului al XVII-lea, în a treia lor generaţie.

*

Am pomenit dejà de fiii stolnicului Pătraşco: Lupaşcu, Mărguţa şi Constantin [1]) şi am arătat atunci că nu aflăm nimic despre ei, care să ne încredinţeze că feciorii au fost măcar boeri în Sfatul domnesc, dacă nu să şi mai facă ceva vrednic de amintire. Dintre nepoţii lui Mihail Ciogolea, de Stefan Boul biv-vornic şi alţii, nu am avut a ne ocupă aici [2]). Nepoţi şi rude de-ale Ciogoleştilor găsim însă pomeniţi de mai multe ori: astfel la 24 Octomvre 1666 [3]), la 2 April 1667 [4]), la 26 August 1668 [5]) şi la 30 August acelaş an [6]). Şi că Familia Ciogolea a continuat de a exista în linie directă, bărbătească, până în secolul al XIX-lea vom arăta numaidecât.

Ceea-ce însă reese din documente, e că ea a decăzut cumplit din ceea-ce era pe la jumătatea secolului al XVII-lea şi vor trebui peste o sută de ani ca să se mai ridice iar la oarecare stălucire, prin a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Ca un rezumat acum, al cercetărilor cu privire la genealogia Ciogoleştilor din secolul al XVII-lea, singurii cari ne-au preocupat în special pentru subiectul nostru, lăsăm să urmeze aici o tablă genealogică a celor trei generaţii studiate:

---

[1]) V. *inventarul de scrisorile boerilor sturzeşti pentru Nihoreni, ţinutul Hotinului* (prov. Kuppermann) în *Bibl. Acad. Rom.* şi *Doc. Sturdza-Scheianu, ibidem*, la data de 8 Aprilie 7163 [1655].

[2]) V. doc. 7/XII din *Bibl. Acad. Rom.*

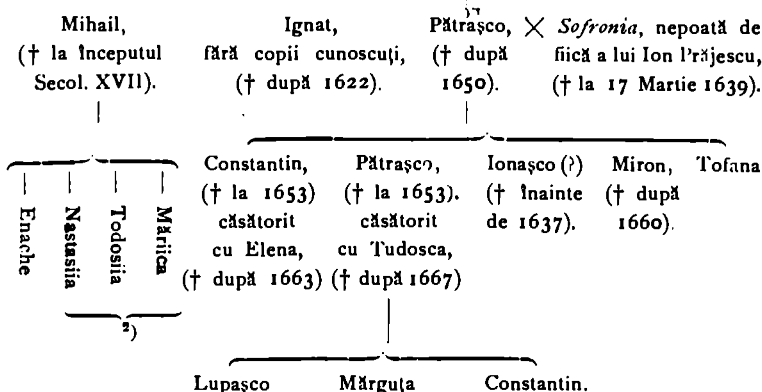
[3]) Doc. citat.

[4]) Iorga, *Studii şi Documente*, VII, p. 337.

[5]) Urechia, *Miron Costin*, I, p. 107.

[6]) Idem, *ibidem*, p. 107.

Gligorcea Ciogolea[1]),
constatat ca logofăt la 1592.

*

Să trecem acum la o altă cestiune. S'a contestat de unii continuitatea familiei Ciogolea, afirmându-se, sau că s'a stins pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea [3]), sau că Ciogoleştii dela începutul secolului al XIX-lea sunt moldoveni, răzeşi din Basarabia, cari nu sunt de loc în legătură cu vechii Ciogoleşti [4]), — ceea ce revine cam la acelaş lucru.

---

[1]) Tot începutul genealogiei de faţă, adică, partea privitoare la presupusul de noi ca tată, Gligorcea, Ciogolea, şi la relaţia de fraţi dintre Mihail, Ignat şi Pătraşco e o ipoteză şi deci ca atare trebue primită şi aici. Motivele pentru care mi-am închipuit aşa, începutul acestei genealogii, le am arătat mai sus, când a fost vorba de începuturile familiei Ciogolea. Ceea-ce urmează însă în genealogia de faţă, după cei citaţi, se sprijină numai pe documente. Pentru unele contribuiri noi la această genealogie, aflate după tipărirea studiului, vezi nota finală (p. 53—4).

[2]) Nu ştim care şi cu cine s'au căsătorit, aceste trei fiice ale lui Mihail Ciogolea. De aceea pentru precizlunea şi simplicitatea tablei n'am mai pus cu semne de întrebare pe un Kolompan ori Boul, ca soţi ai lor. Pentru cine doreşte să vadă însuşi, puţinul ce-l spun documentele cu privire la urmaşii lui Mihail Ciogolea, să compare, *Uricarul,* XXV, p. 274, cu doc. 262/XIII din *Bibl. Acad. Rom.* şi Iorga, *Doc. Bistriţei*, II, * 22, CLXXIII.

[3]) O. G. Lecca, *Familiile boereşti române*, p. 508.

[4]) Pah. C. Sion, *Arhondologia Moldovei,* Iaşi, 1892, p. 425.

Ştirile contimporane însă, ne arată nu numai că familia a continuat a existà nesmintit până în epoca contimporană, dar că, în deobşte, ea a avut mereu cam aceleaşi pământuri din moşi-strămoşi, în Nordul Moldovei dintre Carpaţi şi Nistru.

Cantemir, la începutul secolului al XVIII-lea, vorbind despre nobilii Moldovei încredinţează că toate familiile nobile din vechime, afară de a lui Vasile Lupul, existau şi în timpul său: «adevărat că unele familii boereşti au scăpătat foarte tare şi la atâta sărăcie au ajuns, încât din cinci mii de curţi ce le aveau odată, astăzi abia le au mai rămas câte cinci sau şase: *dar familia însăşi, a rămas tot aceea din vechime*». El reproduce numele familiilor «şi fiindcă toate sunt egale între sine în ceea-ce priveşte demnitatea lor», le enumără în ordine alfabetică: la locul lor găsim şi pe Ciogoleşti [1]).

Conştiinţa continuităţii o au de altfel înseşi membrii Familiei. La 23 Iunie 1768, aflăm, într'un zapis, o vânzare făcută de Ioniţă şi Stefan fraţi Canela a unei părţi de moşie din Vlădeni, lui *Andrei strănepotul Ciogolii* [2]). La 11 August 1779 avem zapisul lui *Ioniţă sin Rucsandii, fata lui Ion Ciogolea*, prin care vinde partea sa din moşiia Vlădenii pe apa Jijiei *nepoţilor* săi Andreiu şi Gheorghe [3]), Acest zapis din 1779 care pomeneşte Ciogoleştii de două generaţii înnainte, ne îngădue să ne ridicăm până pe la 1720, epoca lui Dimitrie Cantemir. Astfel dară continuitatea Familiei devine incontestabilă.

Dar şi mai mult.

La sfârşitul secolului al XVIII-lea trăeşte *vornicul de poartă* Stefan Ciogolea. Acest Ciogolea se întâmpină făcând plângeri ca să i se restitue moşii de familie a căror vechime se urcă *până la Moise Movilă*, adică până în vremea ce am studiat-o mai cu deamănuntul, vremea de glorie a Ciogoleştilor. Stefan care cere moşii avute de strămoşii săi dela Moise

---

[1]) Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. rom. a Academiei Române p. 124—5; ed. latină, p. 114—5, — de Papiu şi Hodoş

[2]) Doc. 117/LXXVI. din *Bibl. Acad. Rom.*

[3]) Doc. 120/LXXVI, din *Bibl. Acad. Rom.*

Movilă, nu-i deci decât urmaşul direct al acelor strămoşi. Şi Stefan Vornicul avea cinci fraţi, dintre cari unul stolnic [1]. Era oare tocmai acum timpul ca să piară familia Ciogolea?

Dimpotrivă, în ciuda soartei, ea se ridică din nou, în avere şi în cinste. Ea intră cu bine în secolul al XIX-lea şi n'avem nici un cuvânt ca să-i negăm o continuitate şi dăinuire atâta de vădită, mulţămită mărturiilor ce ne-au rămas despre dânsa.

Astfel întâlnim mereu între 1781 şi 1801, pe vornicul de poartă Stefan Ciogolea în diferite treburi particulare ori publice, pomenit ori dând el însuşi, zapise şi cărţi [2].

Incepând din Mai 1803 [3], întâlnim pe *postelnicul* Constantin Ciogolea mereu, prin 1804 [4], şi 1807 [5], şi desigur atât el cât şi ceilalţi Ciogoleşti urmaşi ai vornicului Stefan şi ai fraţilor lui, se întâlnesc mereu prin documente până în timpurile din urmă, numai cât cercetările pentru secolul XIX în materie de inedite interne fiind cu totul grele [6], nu ne-au

---

[1]) V. Iorga, *Documentele Bistriţei*, *22, CLXXIII şi izvoarele citate acolo. Cf. Sion, *Arhondologia*, p. 425.

[2]) La *Academia Română*: doc. orig. din colecţia Sturdza Scheianu (15 Dec. 1781); doc. 220/I, (15 Febr. 1782); doc. 219/I, (19 Mart. 1786); doc. 219 bis/I, (22 Mart. 1786); doc. 227/XXXIV, (20 Iunie 1789); doc. 218/XXXIV, (10 Iulie 1789); [din 22 Oct. 1796 un doc. în Urechia, *Ist. Rom.*, vol. VII, seria 1774—1800, (v. V. seria 1786—1800), p. 563]; doc. 41/LVII, (10 Aug. 1789); doc. 110/I, (6 Martie 1790); doc. 206/LVI, (15 Martie 1790); doc. 117/I, (18 Sept. 1790); doc. 91/I, (2 Aprilie 1793); doc. 112/LXXIV, (17 Mai 1795); doc. 111/I, (22 Oct. 1796); doc. 112/I, (24 Ianuarie 1797); doc. 44/VI (10 Oct. 1801); — apoi documentele fără dată 171/XI şi 172/XI. Un Grigore Ciogolea se află într'un doc. fără dată, din acelaş depozit, 180/XI. Nepoţi de-ai Ciogoleştilor găsim citaţi într'un alt doc. fără dată, *ibidem*, 185/XI.

[3]) Doc. 34/VI din *Bibl. Acad. Rom.*

[4]) Doc. 196/LXXXVIII, din *acelaş loc.*

[5]) Doc. 181/XI, *ibidem.*

[6]) Repertoriul documentelor dela *Arhivele Statului* fiind în lucru, n'am putut utiliza aşa precum aş fi vroit şi documentele din bogatul depozit de acolo. Terminând, mulţămesc aici d-lor prof. I. Bogdan şi N. Iorga şi dd. Iuliu Tuducescu şi Al. Lăpědatu, pentru binevoitoarele comunicări ce mi-au făcut. În spe-

îngăduit a mai înşirà în notele acestei cercetări cifre de trimetere, zadarnice de altfel, întrucât Ciogoleştii există până în momentul de faţă. Familia deci nu s'a stins, ci continuă a trăi o viaţă mai mult ori mai puţin strălucită, aşteptând să vie din când in când generaţii mai puternice, care s'o ridice, măcar pentru câţiva ani, din nou în domeniul faptelor istorice.

---

cial cel din urmă îmi mai aduce la cunoştinţă că în *Condica Trei-Ierarchilor*, v. I, dela *Arhivele Statului*, se află aceste documente: I°, pe f. 283 e un act dela Vasile Lupu, din 28 Martie 1640 din care se vede că prin soţia sa Todosca, Vasile Vodă era rudă cu hatmanul Balica. De unde dară, Ciogoleştii, rude cu Hatmanul, erau rude şi cu Vasile. Aceste înrudiri complicate n'aveau insă nici o urmare. Unele poate nici nu erau ştiute; şi II°, pe f. 303 v. un zapis din 3 Mai 1647, în care găsim citat pe Constantin Ciogole, *vel-clucer*.

In preţiosul pomelnic dela m-rea Buhalniţa, de curând descoperit de d. ministru Haret, e pomenit şi Miron Ciogolea cu *soţia* sa *Elena* şi *fiica* sa *Maria*: мѝронь (чоголѣ *[sus]*), ѐлѣна, и чѧдї их̃ марїа.

Prin alte documente aflate după culegerea acestui studiu (precum unul din 20 Aprilie 1638 pentru Pătraşcu Ciogolea Logofătul şi unul din 4 Ianuar 1635 pentru Miron Ciogolea: ambele la *Acad. Rom.*, doc. Iosif Naniescu), mai aflăm într'un doc. din 12 Februar 7127 [1619] pomeniţi ca marturi la o vânzare a unor averi pe Jijiea, printre boeri, pe Gavril Ciogole şi pe Pătraşco Ciogole de Vlădeşti, dar fără titluri de boerie *(Acad. Rom.*, doc. 77/XLI).

CUPRINSUL